

POST HUMÀ

Ideari d'un imaginari

Marta Seguí Serra

POSTHUMÀ

Ideació d'un imaginari

Marta Seguí Serra

niub: 18052801

Tutor: Jordi Morell Rovira

Màster en Producció i Recerca Artística

Art i Contexts Intermèdia

Facultat de Belles Arts

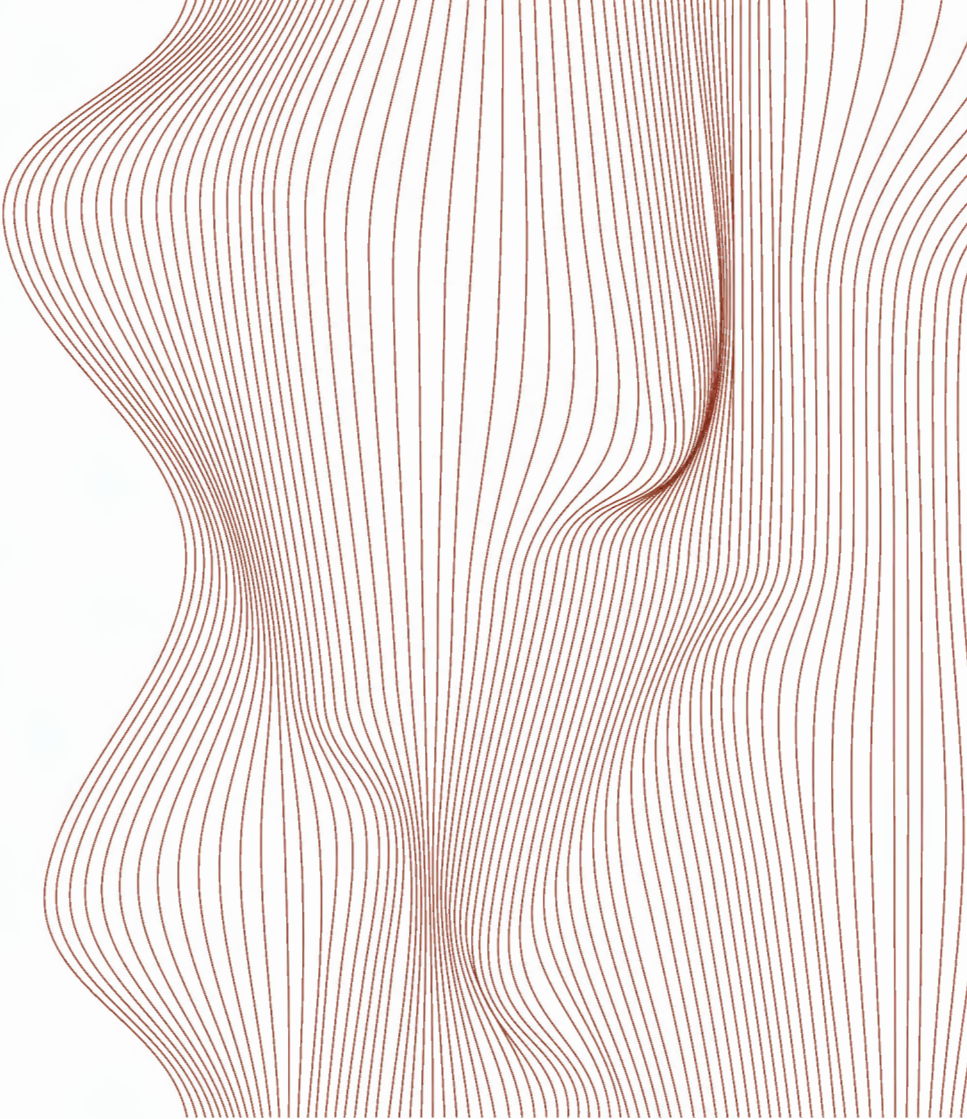
Universitat de Barcelona

2021-2022

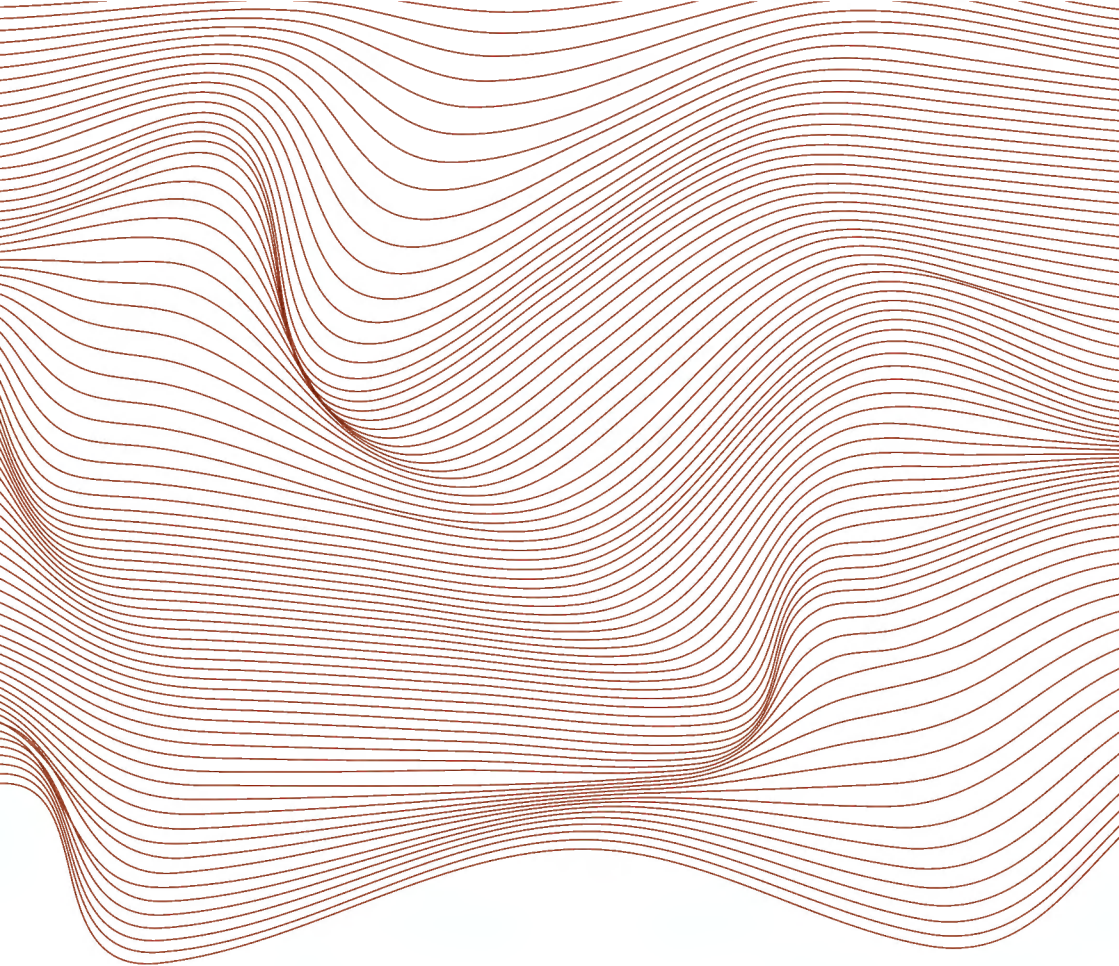

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Als meus pares, a l'Ernest, a la Clara i a la Montse per l'acompanyament infinit. A totes les companyes de promoció per la cohesió i les bones estones. Al meu tutor Jordi Morell, per la comprensió, implicació i ajut al llarg d'aquest viatge. A totes les docents del Màster de Producció i Recerca Artística pel seu suport durant aquests dos anys.

Resum	8
Introducció	10
Procés de treball	14
ANTE-	
Antics paradigmes	18
Homo intelligit	19
Immersió a l'humanisme	25
PRE-	
Corrent coetani	34
Qui arribarà abans?	35
POST-	
Ideació d'un imaginari	88
La posthumanitat com a nou relat	89
Salvació o condemna	95
L'oracle de la ciència-ficció	98
Híbrids posthumans	102
Conclusions	112
Bibliografia	116

resum

abstract

Posthumà. Ideació d'un imaginari estableix l'aparició de nous éssers híbrids com a punt neurològic per reflexionar des d'una mirada temporal envers les problemàtiques de la situació mediambiental i social. Criatures sorgides a partir de la simbiosi entre matèria orgànica i residus contaminants ens situen en un futur utòpic en què l'entorn ha estat capaç d'estabilitzar-se.

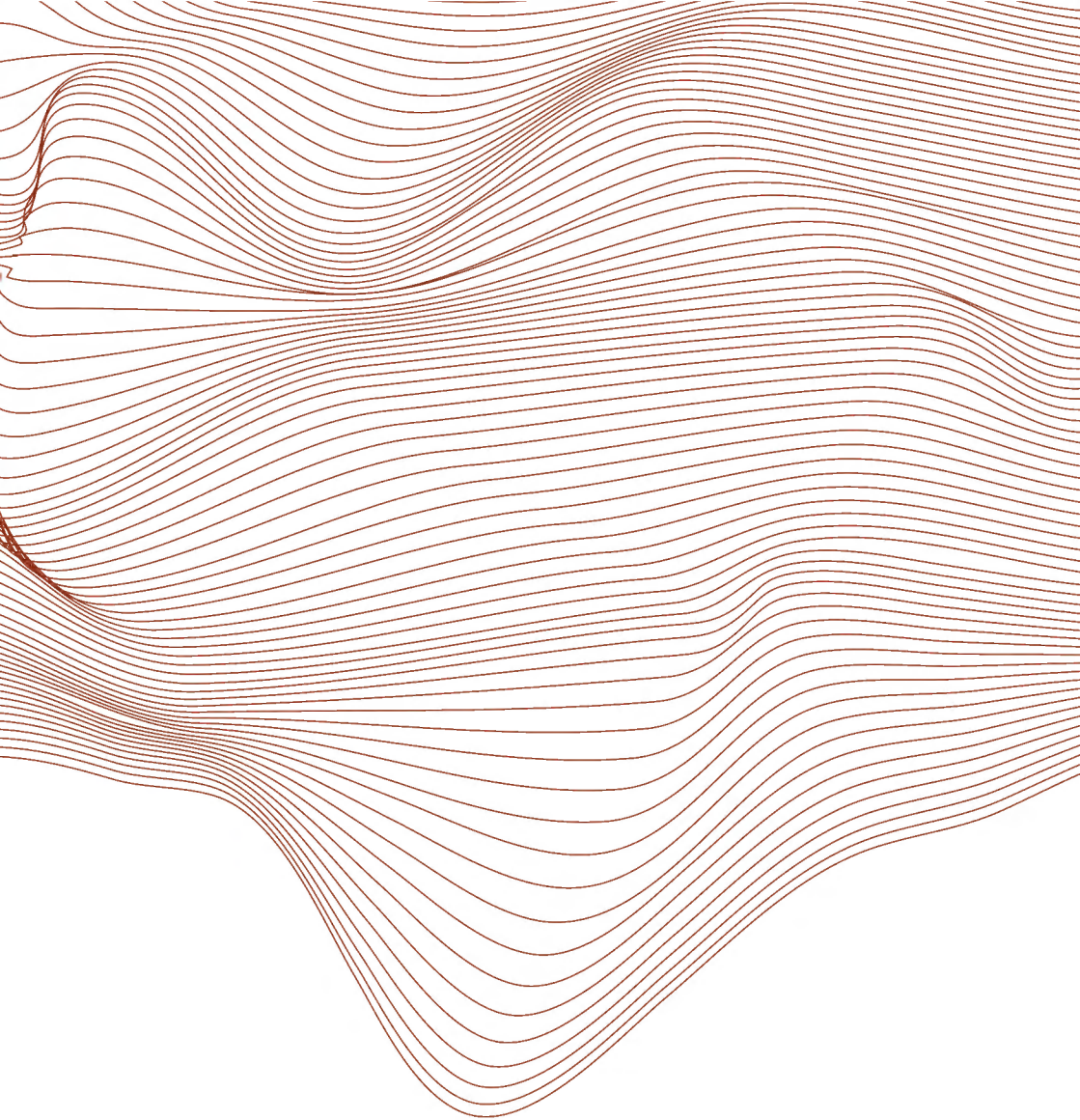
Amb una crítica directa cap al pensament humanista i el sistema establert al llarg de la història, l'imaginari presentat ens convida a replantejar la necessitat d'un canvi de paradigma que advoqui per polítiques sostenibles, major consciència social i una visió de futur col·lectiva.

Les peces proposades funcionen com a materialització representativa d'una ficció pròpia que no té límits per a la imaginació, on l'ambigüitat de les formes i la matèria ens transporten a possibles escenaris encara per construir.

Paraules clau: híbrid, simbiosi, medi, posthumanitat, relat, imaginació, canvi de paradigma

Posthuman. Ideation of an imaginary establishes the emergence of new hybrid beings as a focal point to reflect from a temporary perspective on the problems of the environmental and social situation. Creatures arising from the symbiosis between organic matter and polluting waste they place us in a utopian future in which the environment has been able to stabilize. With a direct criticism towards humanist thought and the system established throughout history, the imaginary presented invites us to rethink the need for a paradigm shift that advocates sustainable policies, greater social awareness and a vision of a collective future. The proposed pieces work as a representative materialization of a fiction of its own has no limits to the imagination, where the ambiguity of forms and matter transport us to possible scenarios yet to be built.

Keywords: hybrid, symbiosis, medium, posthumanity, story, imagination, paradigm shift

introducció

Aquest projecte de recerca i producció artística va néixer a partir d'un interès intrínsec que feia temps que em rondava pel cap. Arran de la preocupació personal i generalitzada envers el canvi climàtic, la degradació del medi i com aquest ens afecte, no només als humans, sinó a tota la biosfera, vaig decidir endinsar-me en aquest viatge.

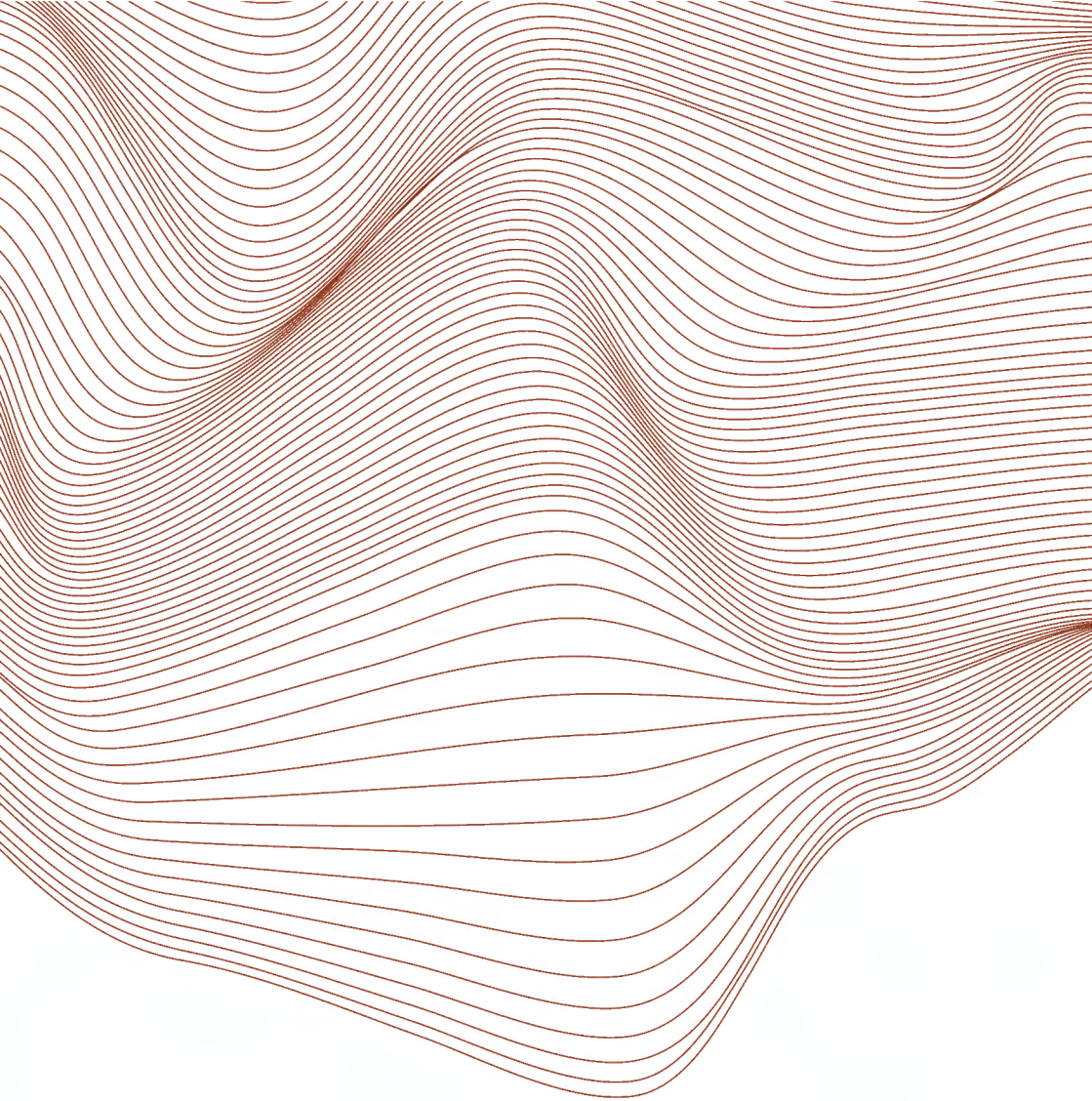
El marc conceptual es divideix en tres etapes: ANTE-, PRE- i POST, es troben endreçades cronològicament per tal de seguir un fil conductor que enllaci els esdeveniments que es van narrant. La primera etapa, **ANTE-**, es revisen diferents moments històrics: des del mesolític fins a la Revolució Industrial, passant per la Revolució Agrícola i tots els canvis socials, ideològics i religiosos que he considerat adients mencionar per tal d'interconnectar els fets en les darreres fases.

La segona etapa, **PRE-**, situat en l'era contemporània, analitza els beneficis i perjudicis de la Revolució Tecnològica i Científica, posant especial èmfasi en l'ambivalència dels possibles transhumans que puguin sorgir de la incansable ambició humana.

En aquest punt, m'agradaria fer un incís, per tal que no hi hagi confusions a què em refereixo quan parlo de transhumà i posthumà. Doncs bé, la primera, és la persona que ha estat sotmesa a "millores" tecnològiques per tal de superar les limitacions biològiques de què partim, i, que, per tant, comparteix aquesta filosofia de progrés. En canvi, la segona, és aquella persona que es basa en una crítica destructiva envers els valors humanistes, defugint de l'antropocentrisme i l'essentialisme. Conseqüentment, tot organisme que formi part d'aquest paradigma és entès com a ésser posthumà.

La darrera etapa, **POST-**, és la més fructífera. En ella es fa una escenificació i reflexió sobre el posthumanisme, la necessitat de dur a terme una renovació de paradigma, en el qual s'advoqui per políti-

ques sostenibles, major consciència social i una visió de futur col·lectiva. Fent referència a la capacitat de la imaginació i l'art com a potencial eina comunicativa per realitzar aquest canvi, en el qual es defugi del pensament apocalíptic, irremeiablement present. Finalment, el transcurs de la ideació desemboca en un imaginari utòpic, amb l'aparició de nous éssers híbrids, fruit de la simbiosi entre matèria orgànica i matèria contaminant. Aquestes noves criatures ens fan replantejar en els subjectes en què ens volem convertir, quina és la finalitat de la nostra espècie dins el marc global i quina relació hem d'establir amb aquests hipotètics éssers i tots els ja presents.

procés de treball

El procés de treball realitzat per aquest projecte s'ha desenvolupat a partir del binomi de la recerca teòrica i la producció artística. En primer lloc, s'han assentat les bases de recerca sobre les quals treballar, complint així el primer dels objectius; **investigar les dinàmiques humanes envers l'entorn des d'un eix cronològic**, identificant quins esdeveniments van estar clau per concloure la relació actual entre medi i humans, posant especial èmfasi en l'humanisme i el pensament occidental contemporani.

Amb les bases històriques determinades, les quals es van escollir a partir de la lectura i la posterior selecció d'esdeveniments, s'ha començat a produir de forma coetània les peces i la ideació d'un nou imaginari. Ambdues desenvolupades amb una vinculació directa l'una amb l'altre, com si es tractés de dos simbionts que es retroalimenten i no poden subsistir sense una de les parts. D'aquesta manera s'ha dut a terme el segon dels objectius; **idear un imaginari posthumà coherent amb la recerca prèviament realitzada**, en la que apareguin éssers híbrids, a conseqüència dels actes, residus i contaminants produïts per la humanitat al llarg de la seva història.

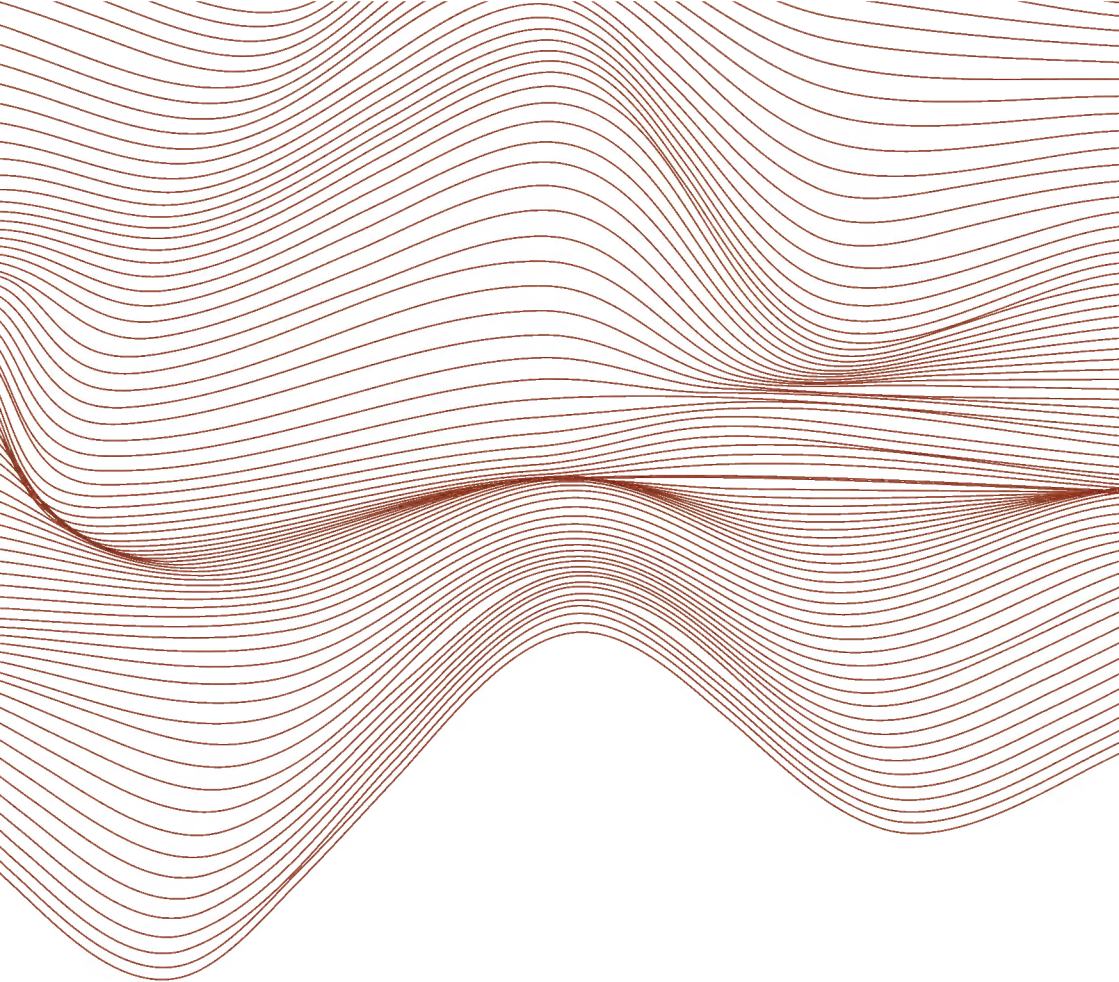
La realització de la memòria escrita s'ha fet a partir de lectures de diversos àmbits, com: l'ecològic, l'històric, l'antropològic, el sociològic, el filosòfic i l'artístic, ressaltant autores com Rosi Braidotti (Latisana, 1954), Marina Garcés (Barcelona, 1973) o Yuval Noah Harari (Kiryat Atta, 1976). D'igual manera s'ha fet una recerca al voltant de referents artístics amb vinculacions directes envers la temàtica del projecte, artistes com ara Ernest Haeckel (Potsdam, 1834-1919), Anicka Yi (Seül, 1971) o Thomas Feurstein (Viena, 1968). Tot aquest procés vinculat amb treballs personals anteriors, en els quals ja es mostraven reminiscències de la preocupació presentada.

Respecte a la metodologia del procés de creació, s'han emprat dues disciplines per realitzar les peces; per una banda, l'escultòrica i per altre la gràfica. La producció escultòrica s'ha basat a realitzar nous híbrids, sorgits d'un imaginari posthumà propi, els quals representen no només uns éssers fantàstics emergents d'una utopia, sinó també tot un pensament posthumà. Les estructures repletes de formes orgàniques s'han produït únicament amb escaiola, les quals posteriorment han estat cohesionades entre els seus buits i plens amb la massa de farina.

Pel que fa a la part gràfica del projecte, s'entén com un complement tant a la producció escultòrica com a la memòria escrita. Aquesta busca ampliar l'imaginari cap a un terreny més proper a la catalogació dins el camp de la biologia, creant amb eines digitals, 25 fitxes en què apareixen la representació de les estructures internes d'aquestes criatures. Juntament amb elles, figuren els noms científics assignats, creats a partir de l'acoblament entre sufixos taxonòmics del regne de les plantes, fongs, algues, bacteris i animals, i el nom dels principals contaminants, com ara; monòxid, diòxid, plaguicida, arsènic, polipropilè, metà, etanol, entre d'altres. Desenvolupant així el tercer dels objectius; **produir obra escultòrica i gràfica consegüent amb el rerefons teòric dut a terme.**

Amb tot això s'ha aconseguit materialitzar el quart i l'últim dels propòsits; **visibilitzar i posar èmfasi des d'un vessant artístic i teòric la situació mediambiental actual, l'origen, les problemàtiques i les possibles conseqüències**, donant peu a imaginar possibles futurs on l'art i té un paper fonamental.

ANTE-

antics paradigmes

Homo intelligit

Comencem pel principi, endinsem-nos a la vida de les nostres avantpassades, les caçadores/recol·lectores o mesolítiques. Els primers Homo sapiens tenien uns interessos, necessitats i valors totalment diferents dels actuals. Tal com ens indica la seva nomenclatura, el seu estil de vida es basava a caçar, pescar i recol·lectar tots els elements necessaris per al sosteniment de petites comunitats. Vivien bé, així ho testimonien les obres d'art, els objectes ornamentals i instruments perfeccionats que els servien per facilitar el seu dia a dia. A causa del seu *modus vivendi* eren nòmades, es desplaçaven a la recerca d'aliments i climes més agradables. El cap i a la fi, aquesta recerca permanent cap a una major comoditat sempre ha prevalgut, però tal com veurem a continuació, les nostres necessitats i ambicions han patit grans canvis.

Fa uns deu mil anys es va produir l'etapa coneguda com la Revolució Agrícola, aquesta va propiciar una alteració radical en el nostre mode de vida. No se sap del cert quin va ser el motiu exacte d'aquesta modificació en l'organització de les societats, s'especula que es va deure a una qüestió de necessitat a causa del deteriorament ambiental per la presència d'una comunitat humana nombrosa i els canvis climàtics de l'època. Les petites comunitats van començar a establir-se permanentment en indrets, és a dir, van deixar de banda el nomadisme, i es van endinsar del tot en l'inici del qual actualment coneixem com agricultura i ramaderia.

El pas de caçadores/recol·lectores a agricultores neolítiques, entre molts altres aspectes, va determinar una explosió demogràfica. La producció de menjar per mitjà de l'agricultura i la cria d'animals van permetre un augment rapidíssim de la densitat de població, a conseqüència, es van formar els primers poblats. En el curs de les 500 ge-

neracions que s'han succeït s'ha passat dels pocs milions d'aleshores als gairebé vuit bilions actuals, els quals estan ben lluny d'aturar-se. El primer efecte que va tenir l'agricultura va ser la possibilitat de nodrir moltes més persones, tot i que en pitjors condicions. Això els hi va anar de falla a les camperoles, ja que no tenien motius per limitar el nombre de descendents com ho feien les mesolítiques, les quals eren conscients de les seves capacitats i estil de vida.

L'explicació de la baixa natalitat dels caçadors/recol·lectors és molt interessant, encara que no ben coneguda. Entre els caçadors/recol·lectors les dones tenen com a mitjana un embaràs cada quatre anys i, a la pràctica, cinc fills en el curs de l'edat fèrtil. Com a mitjana, tres moren abans d'haver arribat a l'edat reproductiva, per la qual cosa la població es manté en equilibri demogràfic, amb un creixement molt pròxim a zero. És probable que d'aquesta manera hagin assolit automàticament un règim de natalitat que els permet no augmentar excessivament en nombre. (Cavalli-Sforza, 1996, p.233)

Tot i que aquest impàs del *modus operandi* dels Homo sapiens fos de forma gradual en termes temporals humans, per l'ecosistema va ser tan sobtada la rapidesa amb la qual ens vam enfilar al capdamunt de la cadena que no va ser a temps d'adaptar-s'hi. La Revolució Agrícola va ser una revolució no només a escala funcional en el fet de procedir diari, sinó que va suposar una revolució religiosa i econòmica, on la propietat privada i els déus van començar a adquirir tal poder que no només va canviar la vida de les persones, sinó també la de tots els éssers vius que es van veure involucrats en les cruels justificacions divines envers l'explotació animal i vegetal. L'entorn va patir un gran infortuni a causa dels efectes col·laterals de l'expansió de la humanitat

i les seves noves pràctiques, com per exemple, el pasturatge indiscriminat de bovins, cabres i ovelles, les quals van destruir ambients secs, i van determinar una ràpida transformació irreversible d'aquests espais.

Totes aquestes modificacions van desencadenar en importants canvis ideològics, i és que els éssers humans som experts a l'hora d'adaptar la nostra ètica i moral als interessos pertanyents. Les mesolítiques convivien amb el pensament animista (procedent d'*anima*, "ànima" o "esperit" en llatí), el qual creia que tots els éssers vius, els indrets i els fenòmens naturals sentien i tenien consciència, i que, per tant, els humans només érem una criatura més de les moltes que habiten la Terra. Però, amb l'arribada de la Revolució Agrícola es va començar a practicar el politeisme (procedent de *poli* "molts", i *theos* "déu"; és a dir, "molts déus" en grec), de forma progressiva vam anar entenent el món com un reflex de la relació entre les noves entitats etèries anomenades déus i els humans. Les confrontacions intraespècie no van tardar a arribar amb l'aparició del teisme (de *theos*, "déu" en grec), el qual creia en un sol Déu, i les seves fidels no portaven gaire bé això de què algunes persones creguessin en varis. Les teistes estaven convençudes que el seu Déu era únic i inigualable, i que, per tant, exigia obediència universal. A conseqüència, es van començar a propiciar persecucions religioses, les guerres santes, les croades, les yihads i les inquisicions. De sobte la gent es va tornar molt més intolerant que abans.

Amb aquesta nova visió general, en la que es va establir una clara jerarquia no entre només les diferents espècies d'éssers vius, sinó entre tots els elements que conformaven l'entorn, els humans van tenir carta lliure per sotmetre la resta de criatures i autoproclamar-se els nous amos del planeta sense cap mena de càrrec de consciència. Així o testimonia Charles de Bovelles en la "Piràmide dels éssers

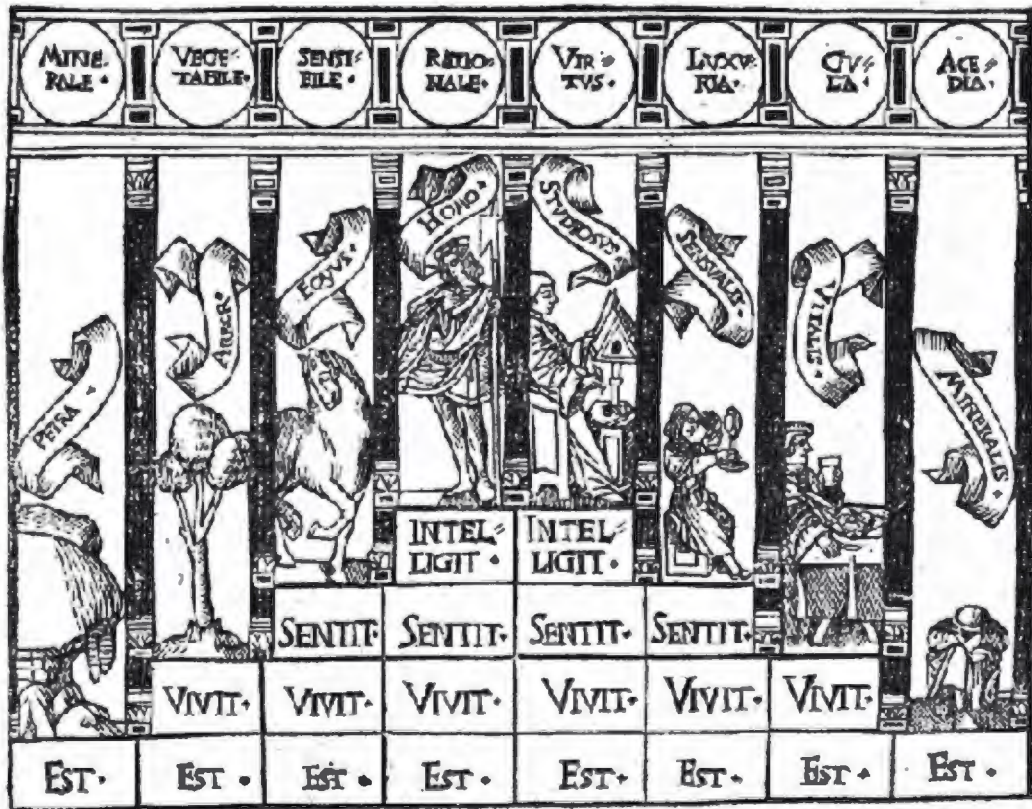

fig. 1

vius" (fig. 1) extreta del *Liber de sapiente*:

A este propósito, una iluminadora ilustración del volumen vale más que mil palabras: en ella se muestran las especies vivas y no vivas, ordenadas en gradación ascendente. Empezamos por las rocas (a las que se asigna el lapidario comentario "est", queriendo decir que una roca existe y punto, sin más atributos), sigue con las plantas ("est et vivit", es decir, que la planta existe y está viva, pero nada más) y los animales ("sentit", esto es, están dotados de sentidos), hasta llegar al hombre ("intelligit", sólo a él le está reservada la facultad del entendimiento). (Mancuso, 2015, p.16)

fig. 3

fig. 3

fig. 4

Aquesta visió humanista que vam començar a adquirir durant la Revolució Agrícola i que, com més endavant veurem, es va establir del tot a la Revolució Industrial, va ser l'al·licient per tal que desenvolupés una sèrie d'obres, les quals tenien com a protagonista el mateix element, la roca. *Tensió* (2017-2018) (fig. 3), *Convenció humana espaciotemporal* (2018-2019) (fig. 4) i *Pes temporal* (2019) (fig. 2) són peces produïdes amb la intenció d'interactuar directament amb les espectadores. La tensió i temor davant la incertesa cap a les capacitats de resistència dels materials emprats són el punt d'inflexió envers la reflexió de la importància d'aquests elements en el nostre entorn, i com la seva alteració podria desencadenar reaccions fatals en la nostra espècie.

Analitzant l'escrit de Mancuso, és evident que el pensament que va plasmar Charles de Bovelles fa cinc-cents anys no desentona en l'actualitat, però, que tan cert és aquest? Davant els reiterats avisos de professionals davant la incapacitat humana de sobreviure sense nodrir-nos dels elements que ens propicia el medi, ja és més que evident, que sense les roques, les plantes i els animals la vida humana seria pràcticament inconcebible.

Immersió a l'humanisme

Amb el pas del feudalisme, les monarquies i les religions tradicionals va arribar una nova revolució gràcies als avenços tecnològics desenvolupats per la fèrtil ment humana. Aquesta va resultar ser encara més perjudicial per al medi, però altament fructífera per a la nostra economia. La Revolució Industrial (s. XVIII-principi s. XX), acompanyada de la ideologia humanista va deixar una empremta permanent i encara persistent tant en l'ecosistema com en el funcionament de les socie-

tats. En aquesta època el creixement demogràfic va tornar a augmentar estrepitosament, les grans ciutats es van expandir a nombres mai vistos, indret ideal per tal que el capitalisme comencés a proliferar, i tal com sabem totes, romandre fins a l'actualitat.

Les noves condicions i problemes generats per la industrialització eren incapaçs de ser assumits pels antics models socials, econòmics i polítics. Les metròpolis, la canviant economia moderna i els obrers desarregats van haver d'adoptar noves creences per tal d'encaixar el nou sistema. Les societats es van veure obligades a desenvolupar models com les democràcies liberals, els règims feixistes i les dictadures comunistes. Com si es tractés d'un procés circular, el canvi va provocar noves guerres i confrontacions com antigament havia succeït amb les animadversions religioses.

Els nous estaments implementats, tot i ser contraris en molts aspectes, tenien quelcom en comú, la fervent creença en l'humanisme. I doncs, tot i que empipades, les teistes van haver d'aprendre a conviure amb les humanistes, ideologia que es trobava en una forta incrementació.

L'humanisme adora la raça humana, creu que els Homo sapiens tenim una essència sagrada i única que ens diferencia de la resta de fènoms naturals. Promulga que l'univers va ser creat pel nostre propi benefici, i, per tant, tot el que succeeix en ell es considera bo o dolent d'acord amb el seu impacte sobre les persones. Tots els altres éssers estan presents en l'entorn per tal de complaure'ns. Fa segles que l'humanisme ens convenç que som la font decisiva de sentit, i que, com a resultat, la nostra autoritat és la més elevada de totes, per sobre, no cal dir-ho, de qualsevol divinitat anteriorment creada per les nostres pròpies ficcions.

Amb aquest nou pensament, com era d'esperar, ens vam tornar ara ja sí més cruels que mai, perquè tal com he mencionat anteriorment,

els humans som experts en adaptar les nostres creences a les noves necessitats. A mesura que es modelava el planeta per tal d'encaixar-lo als nostres requeriments, s'extingien i es destruïen de forma contínua espècies i hàbitats.

El sotmetiment que portem practicant a un gran nombre d'espècies des de la Revolució Agrícola, avui dia és indiscutiblement més cruel que mai. Igual que en les peces anteriors, aquest va ser un al·licient per produir 60 cm^2 (2019-2020) (fig. 5). L'objectiu era produir una peça interactiva en què nosaltres, les persones, per tan sols un moment ens poséssim en la pell del bestiar que es troba sotmès a la indústria càrnia. Com és evident, no era possible sotmetre'ns a les deplorables condicions en què es troben, és per això que em vaig vessar única i exclusivament en el factor de l'espai, produint una gàbia per a persones. Realitzada a partir de la conversió de les mides dels cubicles que s'utilitzen en aquestes indústries, convidava a qui volgués ser tancada a la gàbia per un temps il·limitat, sent jo la que controlava la seva obertura, i d'aquesta manera poder percebre per un ínfim instant les condicions dels animals en qüestió.

En l'actualitat hi ha un gran nombre d'artistes i col·lectius que usen aquesta mateixa dinàmica a l'hora de mostrar la perspectiva de certs animals vinculant-lo directament amb el deteriorament de l'entorn. És l'exemple de la peça *Vertical Migration* (2021) (fig.6) del col·lectiu Superflex (1993, Copenhague), es tracta d'una pel·lícula animada, projectada a un edifici a Nova York, en la qual es representa l'ascens del sifonòfor (parent de la medusa) durant la migració biològica que es produeix en el mar quan els invertebrats s'acosten a la superfície per alimentar-se. En un moment del film, l'espectadora veu el món des de la perspectiva del sifonòfor, trastornant la nostra percepció d'escala i alteritat, propiciant una trobada íntima amb aquests

fig. 5

fig. 6

éssers, amb els quals compartim un planeta, un ecosistema i un futur. *Vertical Migration* és una peça reivindicativa, que vol conscienciar dels efectes col·laterals del canvi climàtic, fent-ho ha partit del símil entre l'ascens del sifonòfor i la possible migració humana que es produirà a causa de l'augment del nivell del mar en un imminent futur.

El medi ha estat testimoni de l'augment de l'ambició sense escrúpols i la indiferència humana, i com això, l'ha afectat a un nivell sense precedents. Amb la profusió de les indústries, la mecanització, l'expansió dels mercats, el desenvolupament de mitjans de transport i comunicació i el creixement urbà i demogràfic, l'entorn es va veure greument afectat. L'efusiu creixement del capitalisme i els anheles dels més privilegiats per augmentar la riquesa van ser decisius per realitzar brutals extraccions de matèria primera sense cap mena de consideració cap a la resta d'espècies, ni consciència en la repercussió en els ecosistemes.

Es va produir un esgotament dels recursos energètics i biològics, una contaminació progressiva de les aigües superficials, el subsol i l'atmosfera, una explotació de combustibles fòssils i de recursos minerals, és a dir, un declivi accelerat de la qualitat i la capacitat del medi ambient, el qual es va tornar cada cop més dèbil. Durant aquest període es va provocar un impacte mediambiental irreversible, del qual actualment encara patim les conseqüències.

Un exemple dels efectes d'aquest període que ens afecten avui dia, per exemple, és la de l'excés de diòxid de carboni, que tot i ser un component natural en el nostre planeta, la sobreproducció i l'excés ha provocat una saturació i el desenvolupament dels més que coneguts forats en la capa d'ozó. Bill Bryson ho explica amb molta claredat en el llibre *A Short History of Nearly Everything* (2003):

Se ha calculado que, desde 1850, se han lanzado al aire 100.000 millones de toneladas de carbono extra, un total que aumenta en unos 7.000 millones de toneladas al año. En realidad, no es tanto, en conjunto. La naturaleza (principalmente a través de las erupciones volcánicas y la descomposición de las plantas) lanza a la atmósfera unos 200.000 millones de toneladas de dióxido de carbono al año, casi treinta veces más que los humanos con los coches y las fábricas. Pero no hay más que contemplar la niebla que se cierne sobre nuestras ciudades, El Gran Cañón del Colorado o incluso, a veces, Los Acantilados Blancos de Dover, para darse cuenta de la diferencia entre una aportación y la otra. (pp.321-322)

El mateix medi ha aconseguit revertir la constant contaminació fins ara, els boscos i els oceans han estat uns mediadors excel·lents per mantenir les condicions naturals i ideals per a la vida en el nostre planeta. Però com més tensem la corda més perillosa es torna la situació, no només per l'entorn i els éssers vius que l'habiten, sinó també per a la nostra supervivència. Com diu Peter Cox de l'Oficina Meteorològica Britànica: "Hay un umbral crítico en el que la biosfera natural deja de protegernos de los efectos de nuestras emisiones y, en realidad, empieza a amplificarlos" (Bryson, 2003, p.322). Es preveu, doncs, que amb la quantitat d'emissions a gran escala que s'han produït des de la Revolució Industrial, es produeixi un ràpid augment de la temperatura del globus terraquí, això provocarà que molts éssers vius, entre ells inclosos un gran nombre d'espècies vegetals s'extingeixin. Aquestes morts alliberaran els seus dipòsits de diòxid de carboni, augmentant encara més el problema.

Observant aquestes prediccions catastròfiques amb perspecti-

va, potser és un cop de sort per al planeta, ja que cicles com aquest ja s'han produït al llarg de la seva història, abans que els humans comencéssim a fer de les nostres. I, després de la mort, la vida sempre ha ressorgit, els nivells de carboni s'han estabilitzat i la fèrtil naturalesa ha revifat de nou. L'últim cop que aquest cicle es va produir, la vida va tardar només seixanta mil anys en tornar a la Terra.

Figura 1. Bovelles, C. (1509). *Piràmide dels éssers vius* [Gravat].DOCPLAYER. Recuperat de <https://repositorio.unal.edu.co/bitstream/handle/unal/57589/mariadel-pilarsantamariamotta.2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

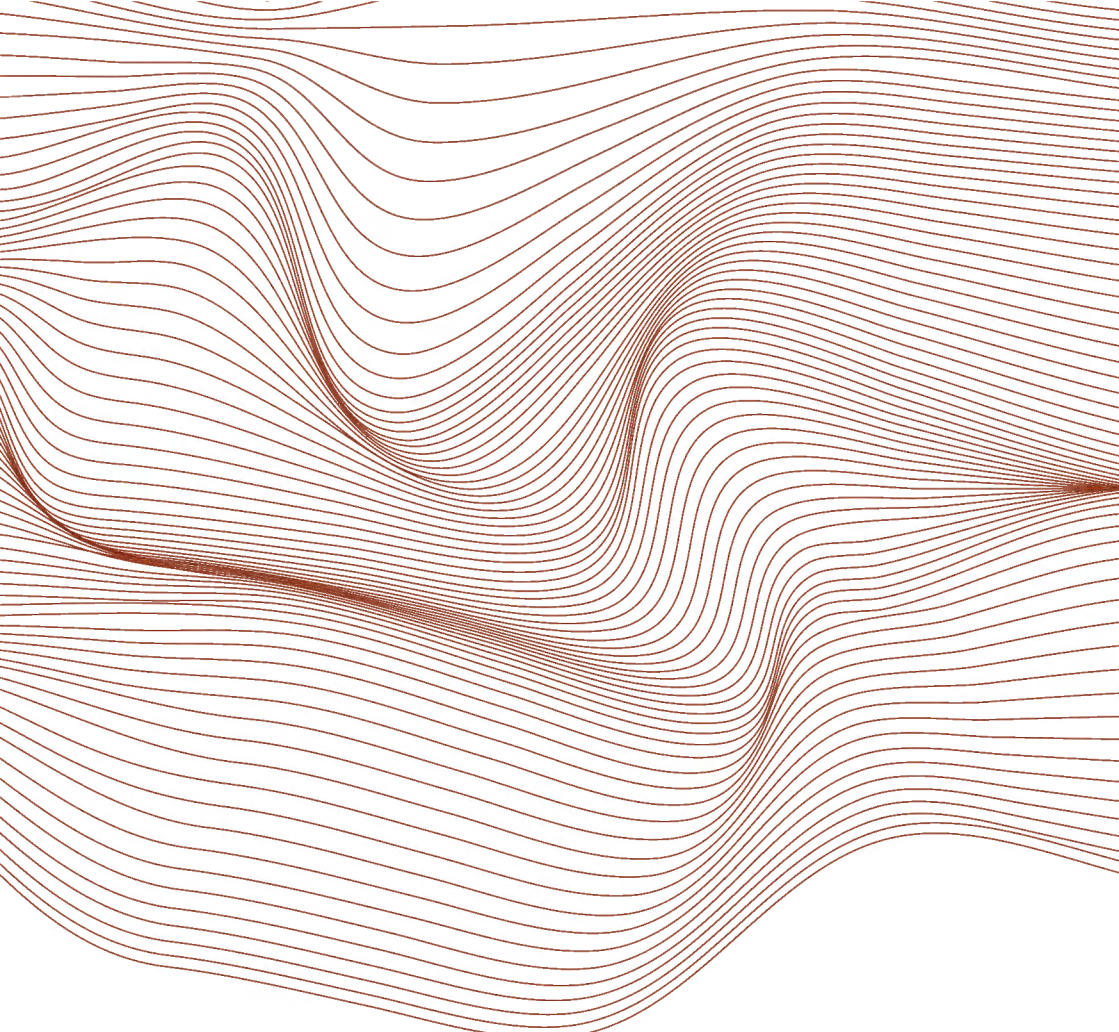
Figura 2. Seguí, M. (2019). *Pes temporal* [Escultura d'acer i pedra. 80 x 105 x 80 cm. 23 kg aprox.]

Figura 3. Seguí, M. (2017-2018). *Tensió* [Escultura de fusta, lona de làtex i pedra. 250 x 125 x 124 cm. 40 kg aprox.]

Figura 4. Seguí, M. (2018-2019). *Convenció humana espaciotemporal* [Escultura de tela de niló, tela de cotó, pedra i ganxo metàl·lic. 811 cm². 30 kg aprox.].

Figura 5. Seguí, M. (2019-2020). *60 cm²* [Escultura d'acer. 60 x 185 x 60 cm. 40 kg aprox.].

Figura 6. Superflex (2021). *Vertical Migration* [Pel·lícula animada]. SUPERFLEX. Recupert de https://superflex.net/works/vertical_migration

PRE- corrent coetani

Quin arribarà abans?

Aquest hipotètic futur queda molt lluny, i l'emergència climàtica és més imminent que mai. Actualment, ja hem deixat enrere la Revolució Industrial, ens trobem en la coneguda Revolució Científica i Tecnològica (s. XX-XXI). Tot i que els nivells de contaminació i destrucció del medi encara són desorbitats, la consciència humana sembla que avança lenta però de forma constant. Només cal observar les mesures establertes a favor de reduir els residus contaminants, la inversió en energies renovables d'un gran nombre de països o la recent conferència de les Nacions Unides pel medi ambient a Glasgow, per adonar-nos de què s'està produint un canvi, si més no, en la consciència col·lectiva.

En els primers anys de la Revolució Científica i Tecnològica, el 1938, els humans ens estàvem barallant uns amb els altres pels tres relats globals; el comunisme, el feixisme i el liberalisme. Després de gairebé seixanta anys de trifulgues, el 1998, el liberalisme es va establir com a guanyador absolut, la qual cosa va comportar l'establiment de l'humanisme com a ideologia predominant. Però, en l'actualitat s'ha convertit en un sistema caduc, i altre cop sembla que la història forma part d'un cicle circular, on els ordres socials, polítics i econòmics no són capaços d'adaptar-se a les necessitats dels nous temps. La disrupció tecnològica i el col·lapse ecològic no poden ser afrontats amb un model que es fonamenta en el creixement econòmic per resoldre els conflictes socials i polítics. Tal metodologia no ens portarà a bon port, sinó, més aviat el contrari, empitjorarà la situació.

Tot indica que és hora de formular un nou discurs des de zero, el qual es basi en els valors de la igualtat, la diversitat i el respecte com a eix central de l'estructura, fent una profunda neteja de tots aquells

discursos antics. És necessària una visió global, que deixi de banda els nacionalismes, estem totes enfrontades a un enemic en comú, i aquest ha d'esdevenir el catalitzador per forjar una identitat col·lectiva que treballi en comunitat. Si no fem aquest canvi les conseqüències seran probablement catastròfiques.

[...]dado el inmenso poder destructor de nuestra civilización, no podemos permitirnos más modelos fallidos, guerras mundiales ni revoluciones sangrientas. Esta vez, los modelos fallidos podrían acabar en guerras nucleares, monstruosidades diseñadas genéticamente y un colapso completo de la biosfera. En consecuencia, tenemos que hacerlo mejor de lo que hicimos cuando nos enfrentamos a la revolución industrial. (Harari, 2018, p.54)

El progrés tecnològic ha tingut un creixement sense precedents les últimes dècades, ens ha aportat un gran nombre d'avenços, però també s'han produït in comptables efectes col·laterals perjudicials. Tot i ser conscients dels actes que s'estaven produint, fos per cobdícia o indiferència, no vam actuar a temps per tal de prevenir-los. I és que, durant centenars d'anys hem produït cada cop més, fins i tot, per sobre els nostres propis límits com a consumidores, sentint-nos de totes maneres insatisfetes. L'excés i l'acceleració han estat sense cap mena de dubte els desencadenants de moltes problemàtiques. La reacció més bàsica de les persones davant l'assoliment no és la satisfacció, sinó encara més desig, és per això, que els luxes d'ahir han esdevingut les necessitats d'avui. La cobdícia sembla ser innata en els humans, i resulta summament perillosa en un sistema dominat pel lliure mercat, els drets humans, la democràcia i l'individualisme, on el capitalisme s'hi sent molt a gust. L'excés, juntament amb l'acceleració han format un còctel Molotov que encara no hem sabut esquivar. I és que aquest

conveni ha estat present pràcticament en tot; en l'ocupació d'espais, en les distàncies de desplaçament per persona i any, en la capacitat d'intercanviar informació, en les taxes de consum de materials, en l'aparició de la producció primària, en l'acceleració del creixement de la població, entre d'altres.

Necessitem un cop de realitat, en la qual ens adonem de la feblesa de la vida, sobretot de la nostra, ja que amb el pas del temps ha quedat clar la indiferència que tenim cap a la resta. Hem estat tan persistents en la idea que som l'espècie escollida que ens hem acabat autoenganyant, només cal mirar al nostre voltant, posar atenció en l'indret en què vivim.

Mirem-ho des d'un punt de vista numèric, que per alguna estranya raó sempre comporta una major credibilitat. Habitem un planeta el qual pràcticament el 99,5% del volum de l'espai ens és inhabitable, no és només que no puguem respirar sota l'aigua durant una molt petita porció de temps, sinó que el nostre organisme no suporta estar gaire estona en ella, és més, si se'ns acudís per alguna raó començar a submergir-nos a una profunditat considerable, no podríem suportar la pressió, les venes es col·lapsarien i els pulmons es comprimirien fins a provocar-nos la mort. Bé, per una banda, tenim un 0,5% d'espai habitable en tot el globus terraquí, però això no és tot, ¿què hi ha de la biomassa?, resulta que entre tots els animals que habitem el planeta acumulem el 0,3% d'aquesta, no cal que ens imaginem el ridícul tant per cent que som els humans. Hem tingut la gran sort de tenir unes companyes vegetals tan pacífiques, ja que són elles les que consoliden la resta del 99,7% del volum dels éssers vivents, sense mencionar que produeixen l'oxigen que ens permet respirar. I per acabar, l'apreciada atmosfera la qual estem debilitant a poc a poc, és pràcticament com un mur de formigó de 4,5 quilòmetres (Harari, 2018) el qual ens protegeix dels rajos ultraviolats entre altres aspectes còsmics, els

quals, si estiguessin en contacte directe amb els nostres cossos serien fulminants. En conclusió, sense espais en els quals habitar, sense fotosíntesi i sense atmosfera, els nostres dies estan comptats.

La visió general del futur sembla dividir-se en dues direccions oposades, per una banda, la gran confiança envers el potencial tecnològic i científic que prediu que ens transformarem en transhumans, o, per altra banda, la visió catastrofista envers la crisi climàtica, defensa que ni la intel·ligència artificial (IA) més ben programada serà capaç d'eximir-nos. Les dues perspectives són factibles, si observem el transcurs de la història, el progrés d'ambdues ha estat constant. La qüestió ara és; quina arribarà abans?

La ciència i la tecnologia estan avançant amb més força que mai, no només en un sentit de capacitat i producció, sinó que gràcies a tot el que ens han proporcionat, com per exemple, la més anhelada de les vacunes els darrers anys, la de la COVID-19, ens ha convertit en unes fervents fanàtiques d'aquests camps. Els algorismes, els sistemes de dades i la IA han estat indispensables en l'organització per sobre portar la situació pandèmica més recent. La sensació col·lectiva d'agraïment és més profund que mai, però hem de ser conscients que totes les monedes tenen dues cares, i que, normalment, el que suposa un benefici per a nosaltres, acaba sent perjudicial per a tercers.

Només cal observar el moment en què els sistemes sanitaris mundials estaven col·lapsats i els governs es van veure obligats a establir confinaments a llarg termini, totes vam ser testimonis de com la naturalesa va ressorgir, com la vegetació va colonitzar les ciutats, com els animals van campar a gust sense l'incordi de la nostra presència. La vida proliferava, els nivells de diòxid de carboni cada dia disminuïen, la contaminació acústica en certs moments era inexistent, però va du-

rar poc, en el moment en què ens van deixar sortir, tot el que havíem presenciats sembla que se'ns va oblidar. En qüestió de setmanes vam reprendre el ritme de vida desenfrenat i la característica indiferència cap a l'entorn.

No només vam tenir l'oportunitat de presenciar la força de la naturalesa, sinó que la gran majoria vam tenir el temps per reflexionar. En el meu cas, em trobava en la difícil situació de desenvolupar el Treball de Final de Grau en un cubicle de 8 m², francament complicat per a mi i la meua metodologia de producció. Com jo, la gran majoria ens vam trobar en una situació impròpia del nostre fer diari, enclaustrades dins el mateix indret durant un llarg període de temps. És per això que vaig decidir reencaminar per complet el treball i enfrontar-lo des d'una perspectiva històrica, investigant com ha estat present amb més o menys importància l'espai propi en el transcurs de la nostra evolució, iniciant doncs un procés de recerca que he emprat en aquest mateix projecte.

Està clar que els éssers humans som animals de costums, si tenim un sistema que ens permet desplaçar-nos lliurement sense cap mena d'inconvenient de seguida ens convertim en nòmades, però si de sobte estem encadenades a un indret ja sigui per raons climatològiques, d'accés a aliments o per una jornada laboral de 8 hores, acabem romanent en el mateix espai l'ínfim nombre d'aproximadament vuitanta-cinc anys.

Però viure en el mateix espai al llarg de la nostra vida no ens assegura que sigui propi, ni que s'estableixi com un lloc adient pel nostre creixement personal ni en comunitat. És per això que vaig desenvolupar *La necessitat d'un espai propi en el paradigma actual (2019-2020)* (fig.7-8), una producció digital d'un habitatge desvinculat de tots els elements exteriors, el qual estigués lliure de qualsevol input i perme-

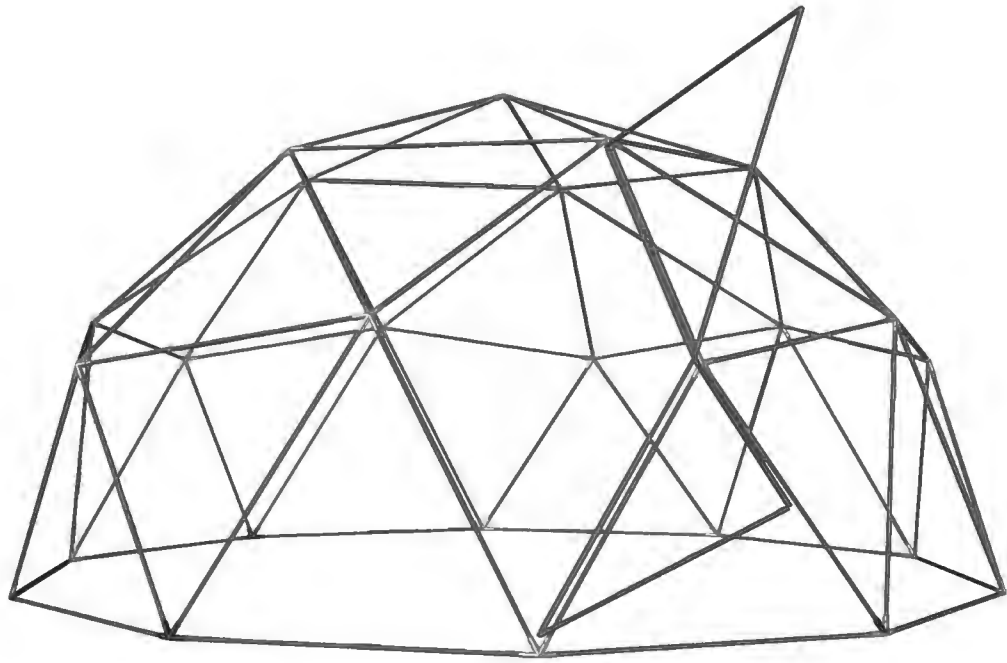

fig. 7

tés romandre en harmonia amb l'indret i una mateixa. Un habitacle mòbil, que no estigués ancorat a un medi concret. Un habitacle segur. Un habitacle propi.

Ens enorgulлим de la nostra intel·ligència, així i tot, de vegades sembla que la capacitat per veure el procés d'acció-reacció dels nostres actes és nul·la. Encara creiem fermament en la superioritat de la humanitat per sobre de la resta d'elements, encara que ens omplim la boca amb discursos de respecte al medi. Som contradictòries per naturalesa, la doble moral sembla ser part de la nostra essència. Ho volem tot, volem ser més poderoses que mai i a la vegada salvar el planeta que nosaltres mateixes ens estem encarregant de destruir, tanmateix, ¿a cas això és possible? ¿Pot conviure la immortalitat o ultralongevitat humana i els recursos naturals limitats?

L'autoritat podria canviar altra vegada, de la mateixa manera que en el mesolític prevalien els manaments divinals legitimats per mitologies religioses, i que en l'actualitat creiem fermament en l'humanisme, la Revolució Tecnològica podria establir els transhumans com a nou mandat.

Al llarg de la història hem hagut de fer un pas enrere i admetre que estàvem equivocades en certs aspectes antropocèntrics, els quals ens lloaven com a ésser sublims. Per exemple, el moment en què vam abandonar el sistema geocèntric per reconèixer que la Terra era un planeta més del sistema solar, o, el moment en què ja no vam poder esquivar les reiterades evidències que confirmaven el nostre origen en altres animals. Ara, ens trobem que la tecnologia és capaç d'imitar i superar-nos en moltes característiques intel·lectuals que en el passat consideràvem exclusivament humanes, i sembla que el desenvolupament d'aquests nous éssers transhumans no s'aturarà.

Potser, el fet d'admetre una posició d'inferioritat envers les noves tecnologies i els futurs transhumans és desmesurada, però, sí que hem de replantejar-nos establir una relació de convivència i respecte no només amb aquesta, sinó amb tots els éssers que puguin sorgir, ja que, vist el nostre historial, no som precisament les millors amfitriones. Anicka Yi (1971, Seül), presenta justament aquesta premissa en l'exposició "Love With the World" (2021) (fig. 7) duta a terme a la sala de Turbines de la Tate Modern. En ella es trobaven vuit aerobis, robots voladors amb una forma que ens recorda a les meduses, les quals estaven inflades amb heli i dotades d'un sistema d'intel·ligència sensorial per reaccionar a la calor humana i altres estímuls. Amb aquesta escena, Yi, partidària de crear bioficcions, proposa imaginar un nou ecosistema de futur, en el qual hàgim d'aprendre a conviure amb màquines intel·ligents i autònomes com aquestes. (Vicente, 2021)

Figura 7. Seguí, M. (2019-2020). *La necessitat d'un espai propi en el paradigma actual* [Maqueta digital de l'estructura produïda amb AutoCAD].

Figura 8. Seguí, M. (2019-2020). *La necessitat d'un espai propi en el paradigma actual* [Maqueta digital de l'espai produïda amb AutoCAD].

Figura 9. Yi, A. (2021). "Love With the World" [Instal·lació]. LaJornada. Recuperat de <https://www.jornada.com.mx/notas/2021/10/18/autos/anicka-yi-in-love-with-the-world-la-nueva-exposicion-de-hyundai-motor-y-la-tate-modern-gallery/>

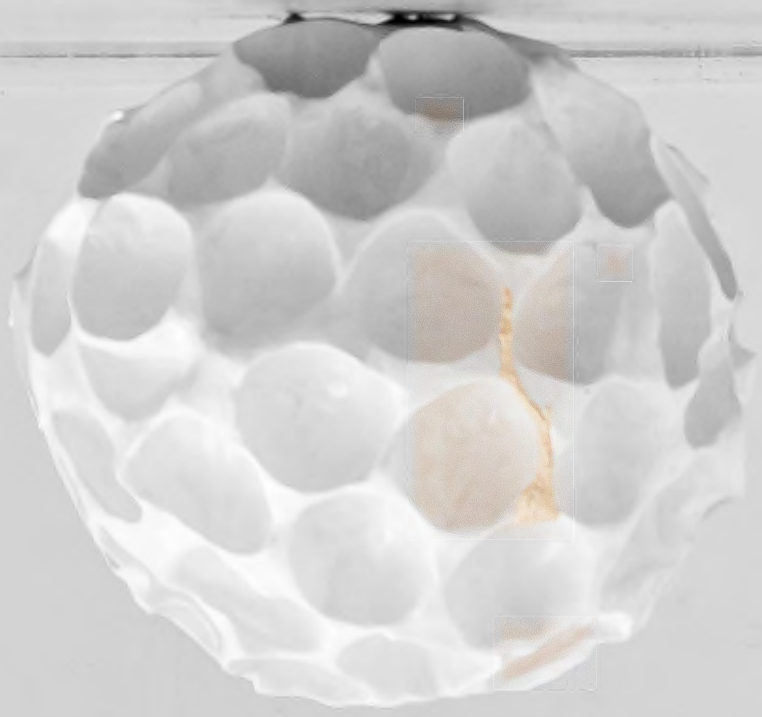

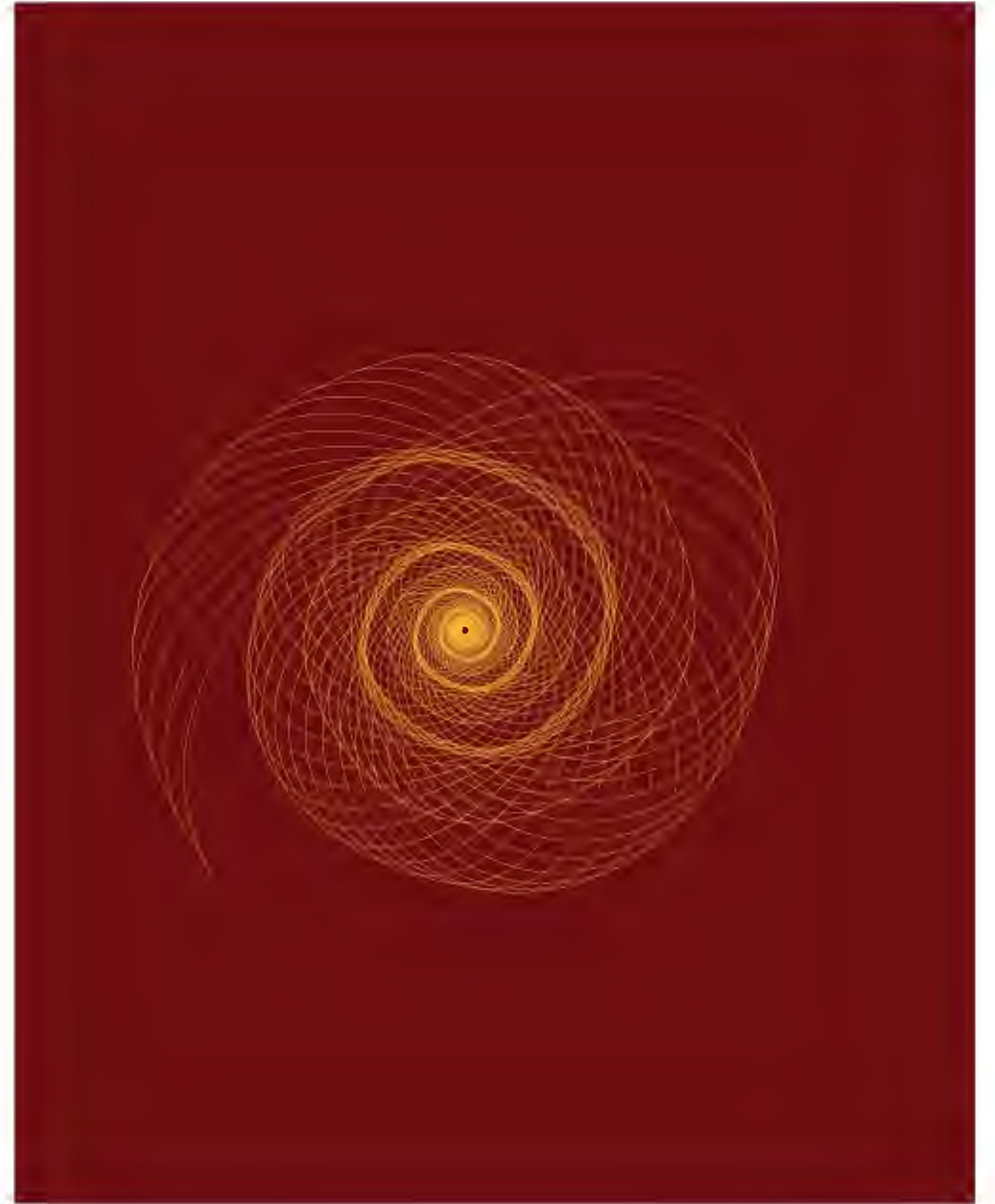

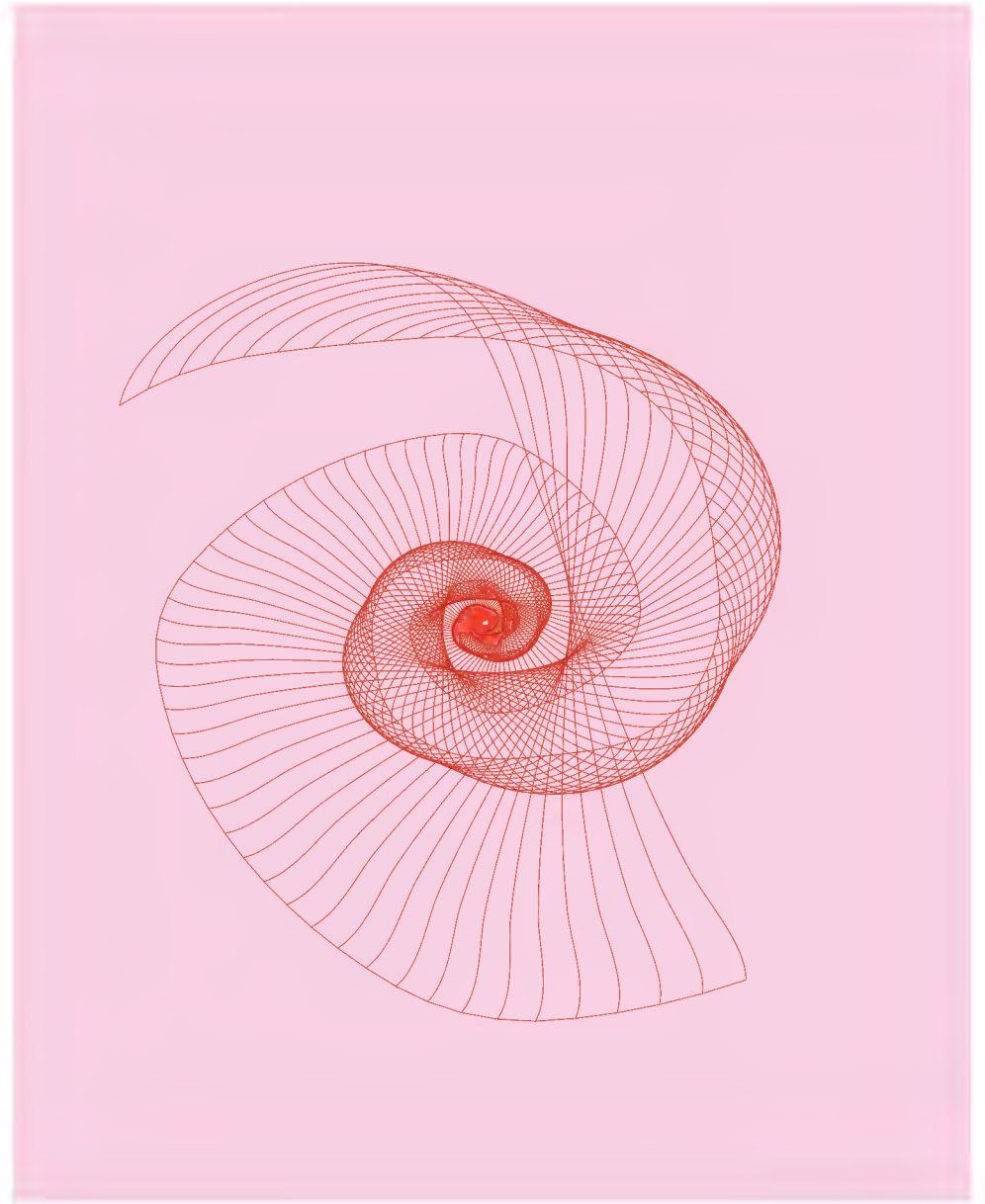

Arsenicaster

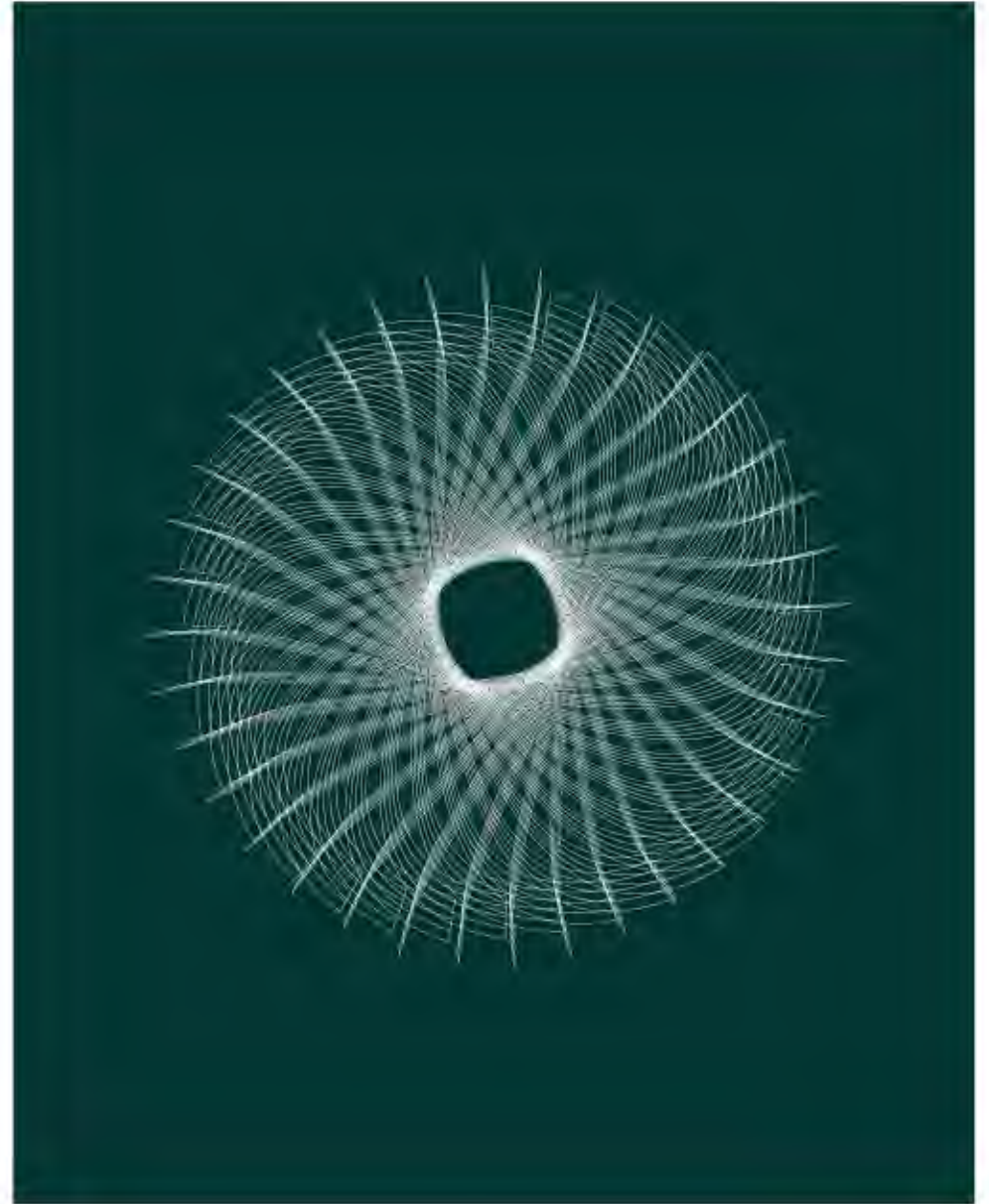
Butanus

Carbopsis

Cromycotina

Dioxidula

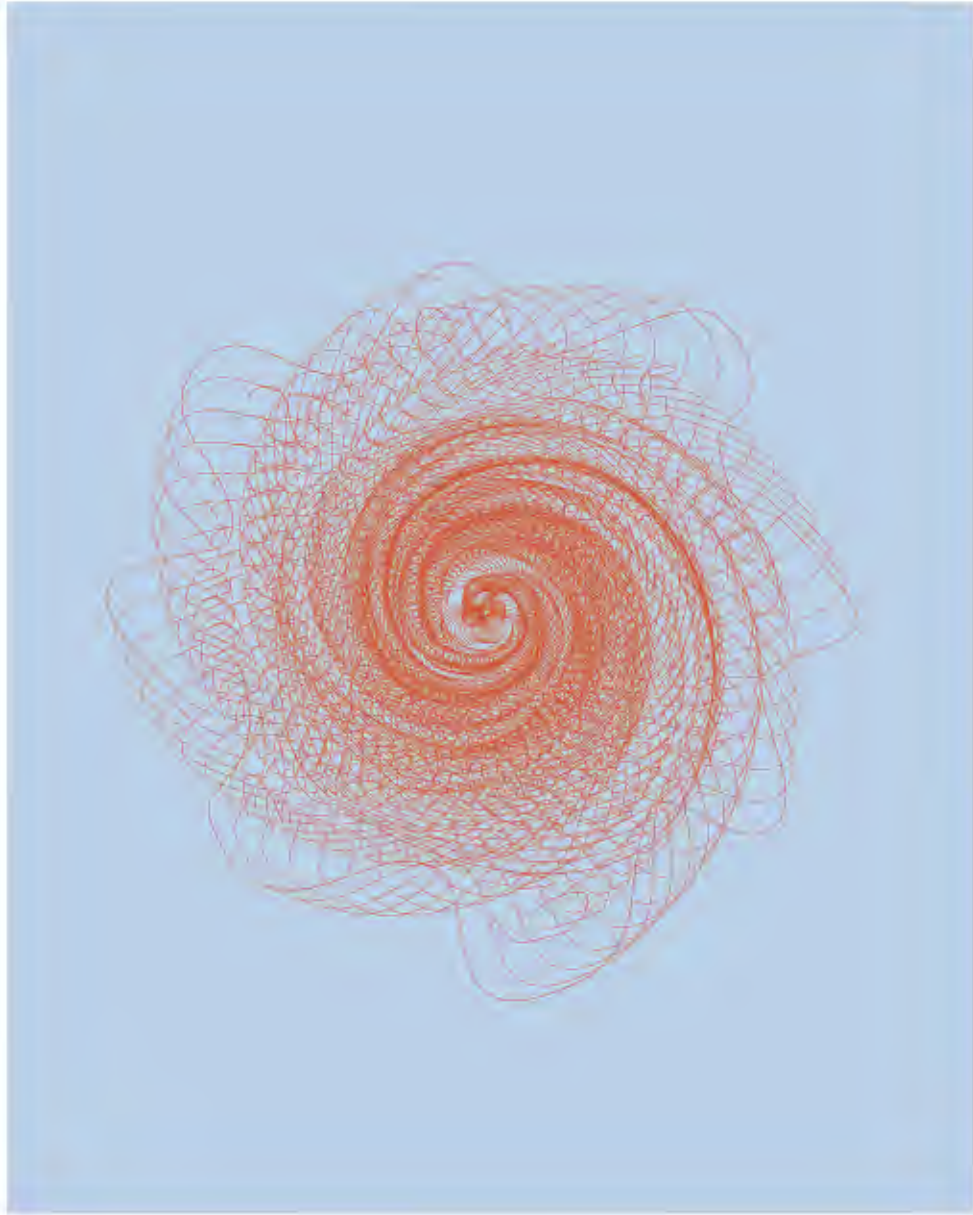

Etanolensis

Etaster

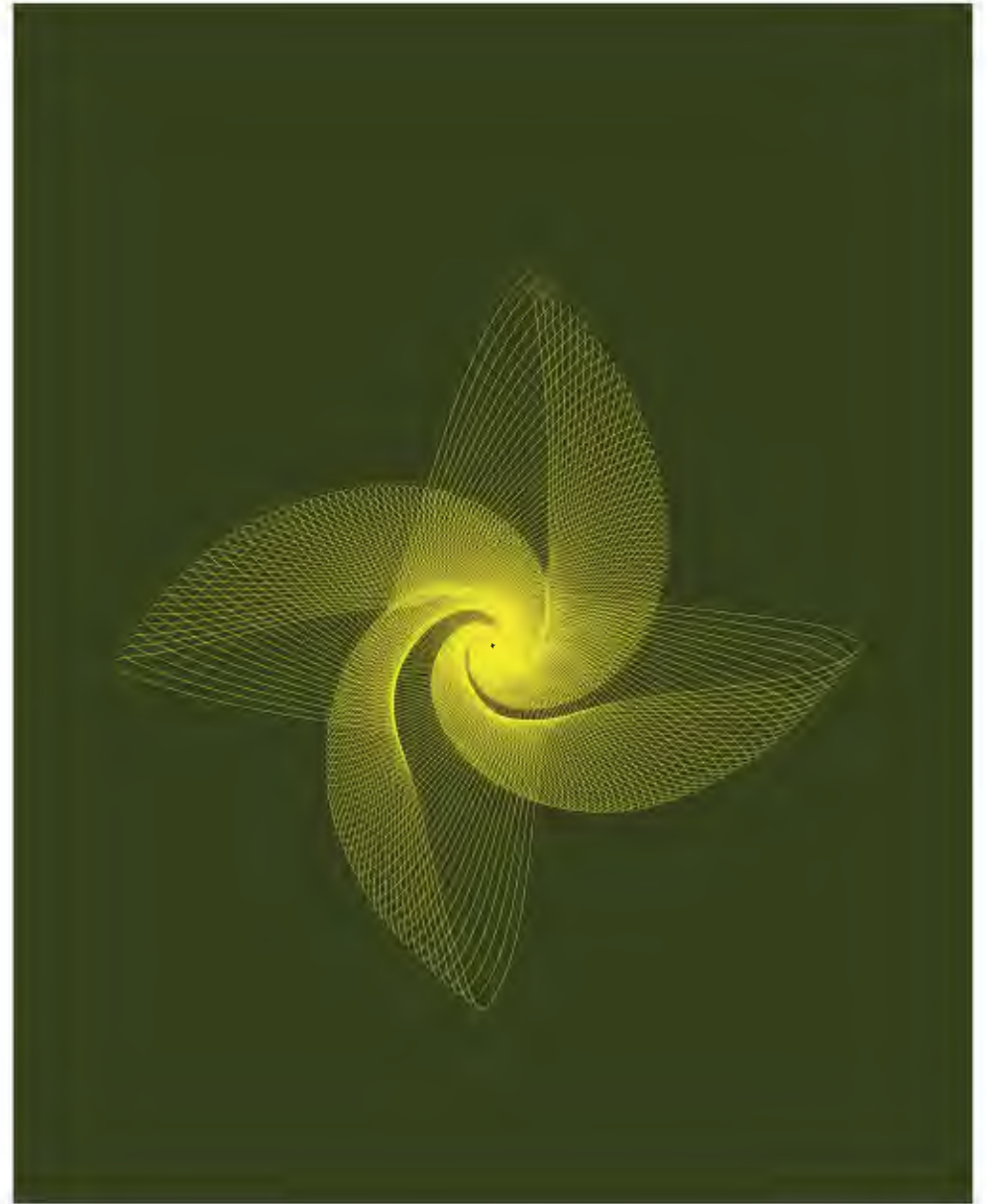
Gasolmycota

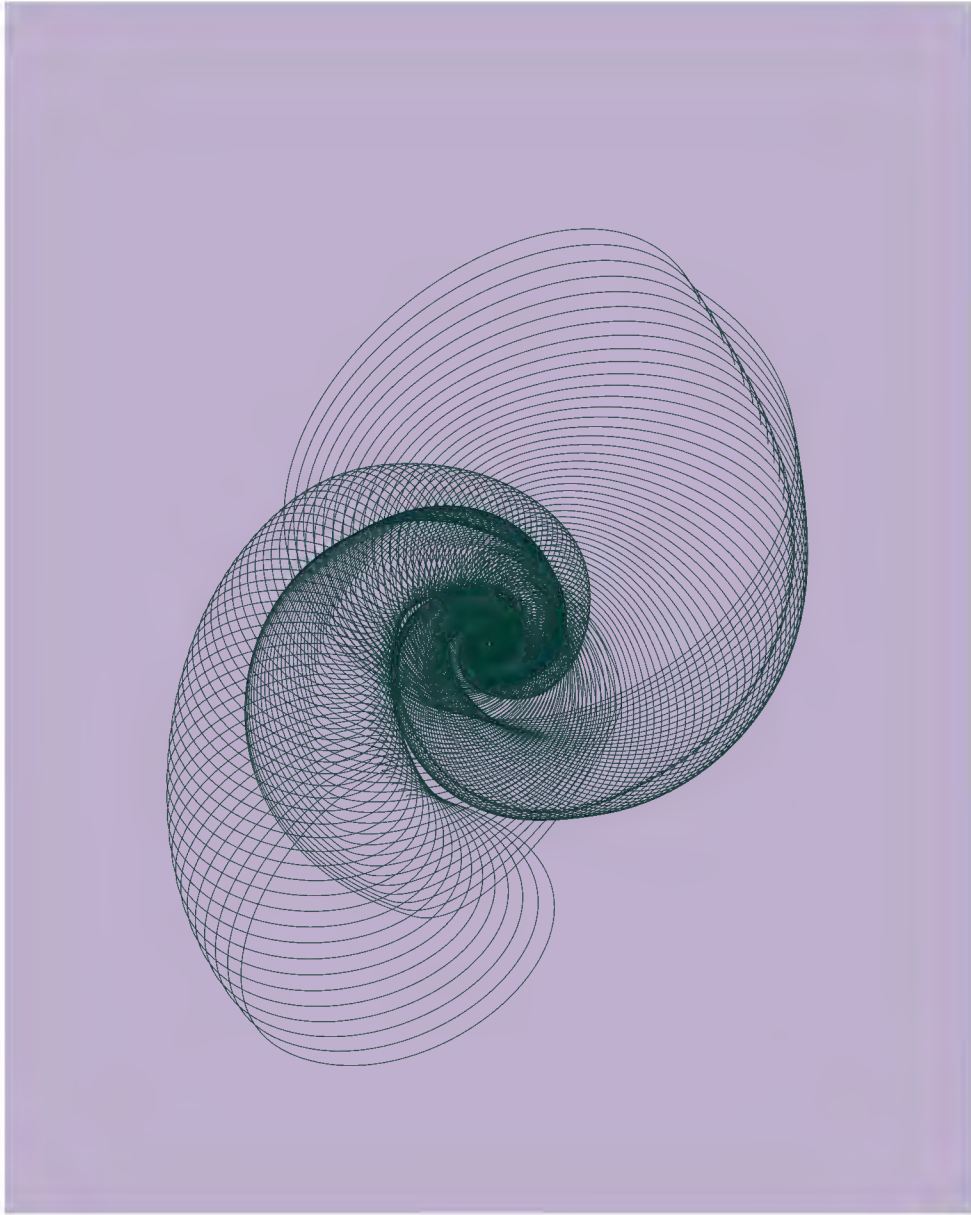
Herbicidesula

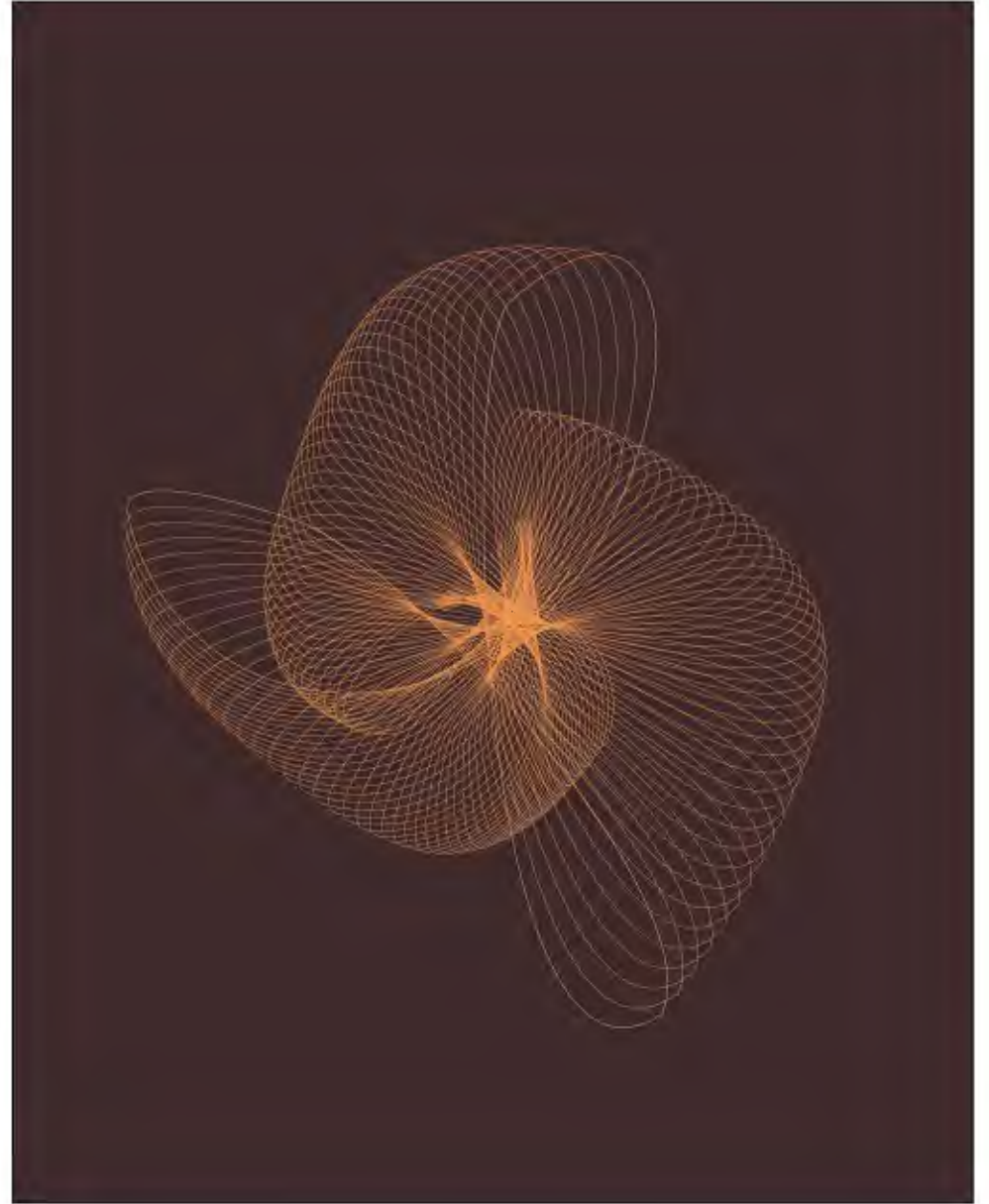
Hydrocarburensis

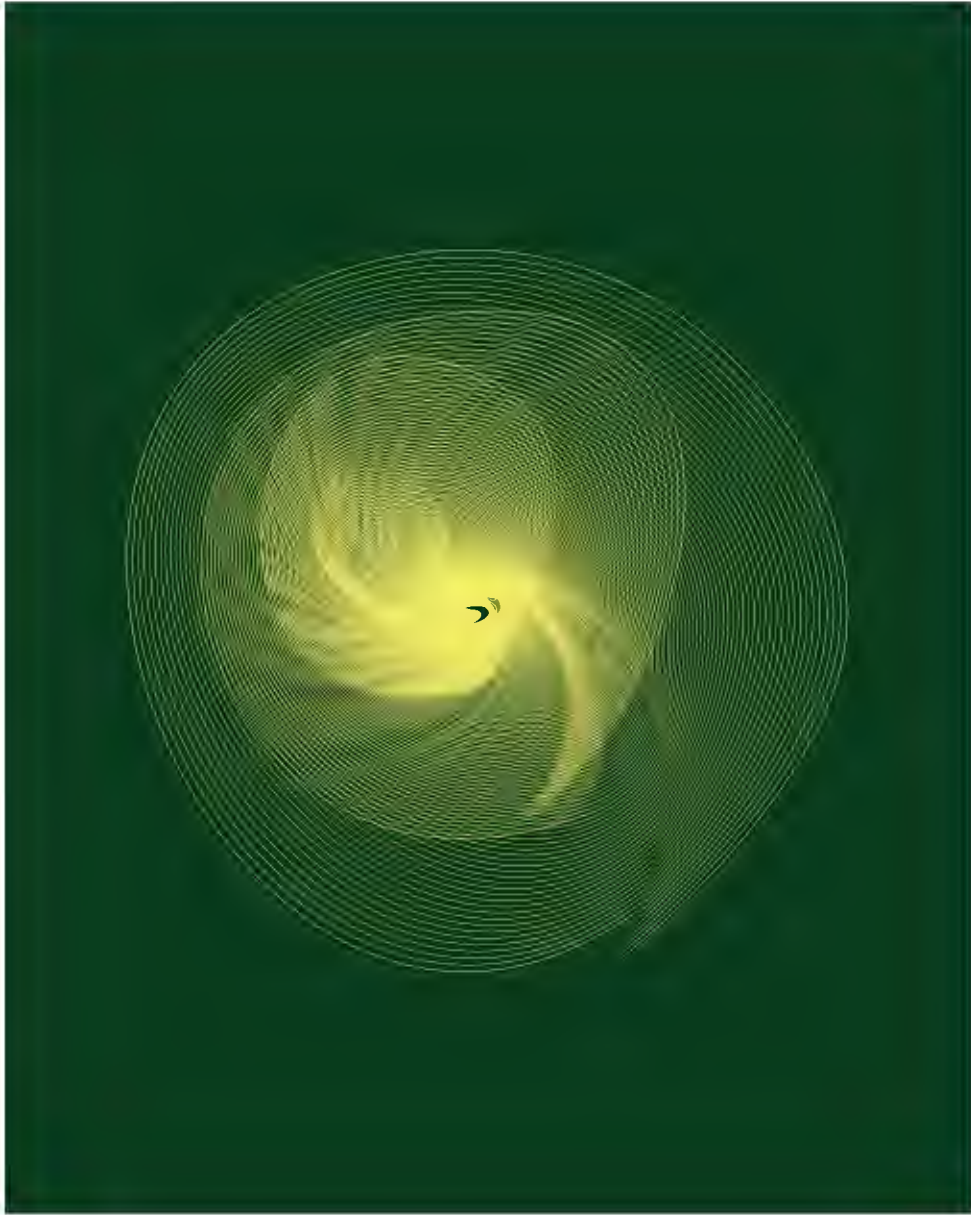
Metanolidae

Metasaurus

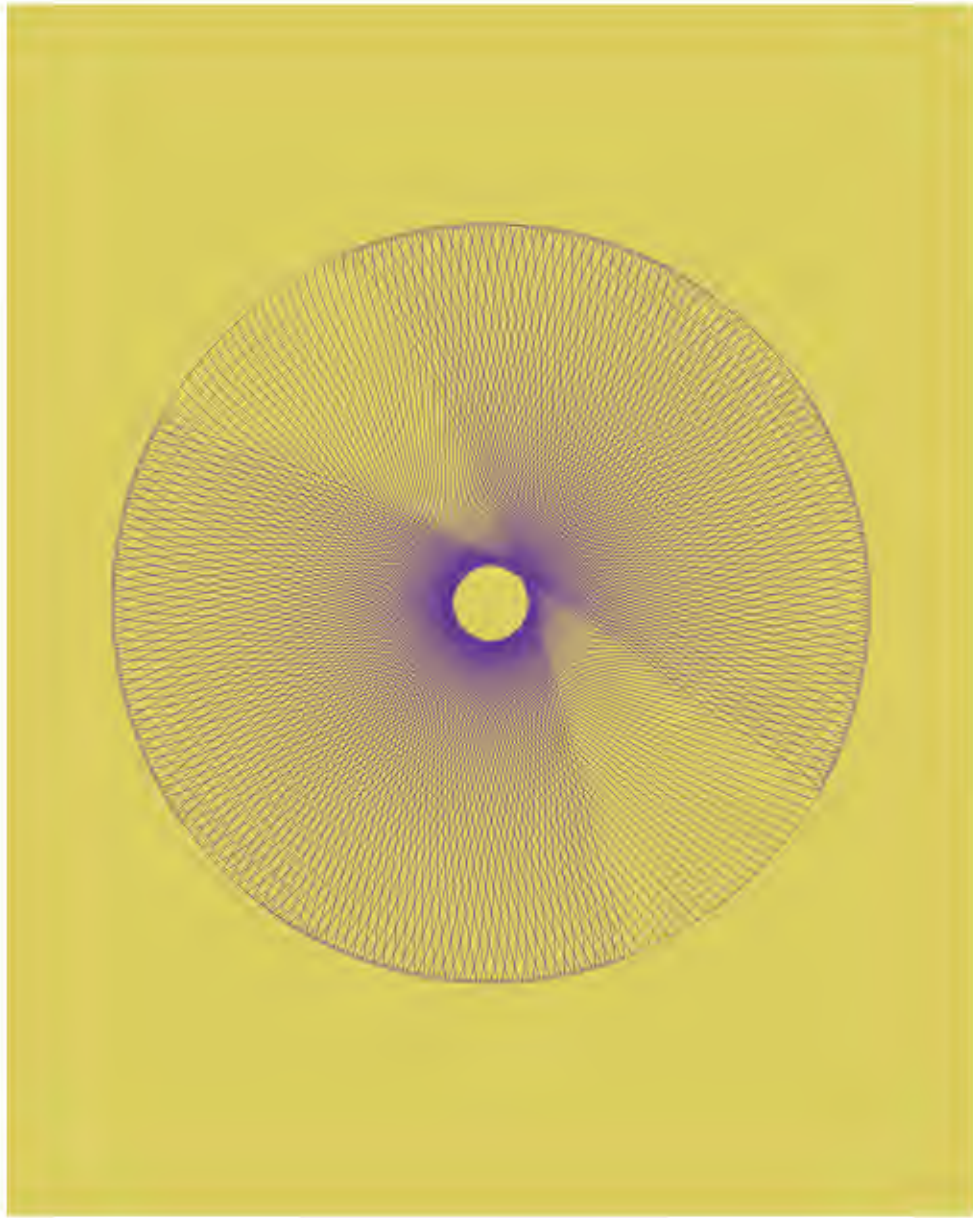
Monoxoideae

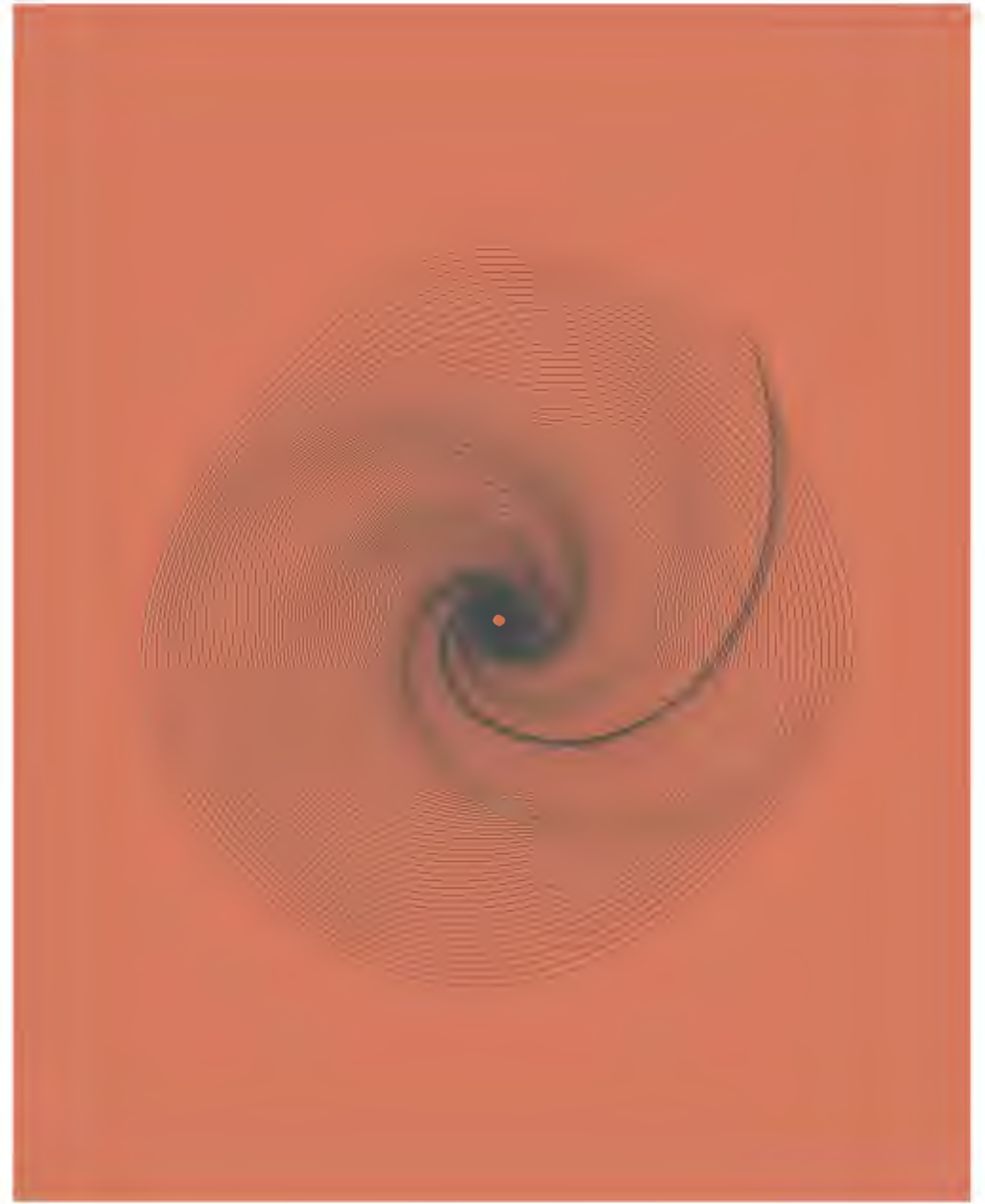
Oxidensis

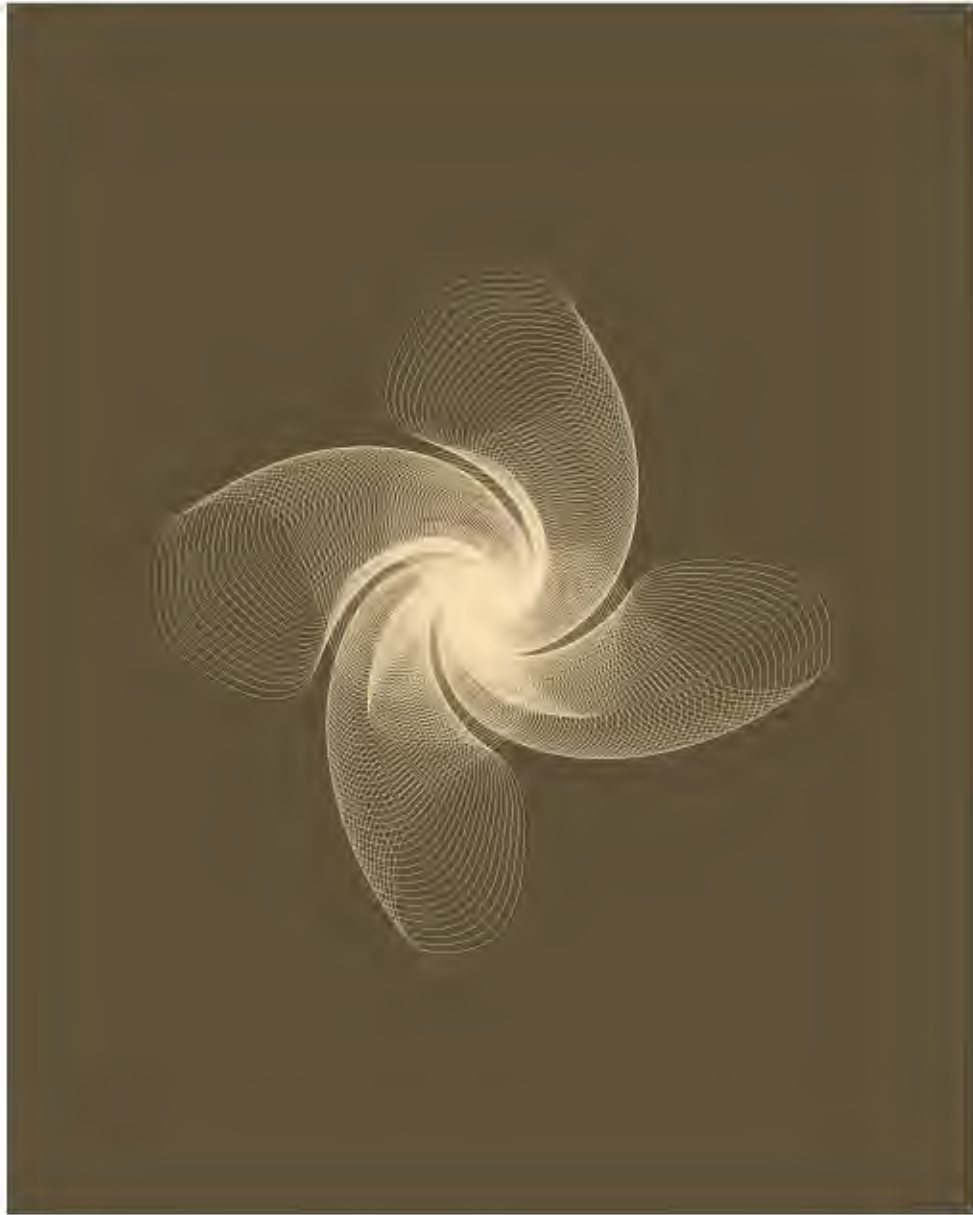
Petroliphyceae

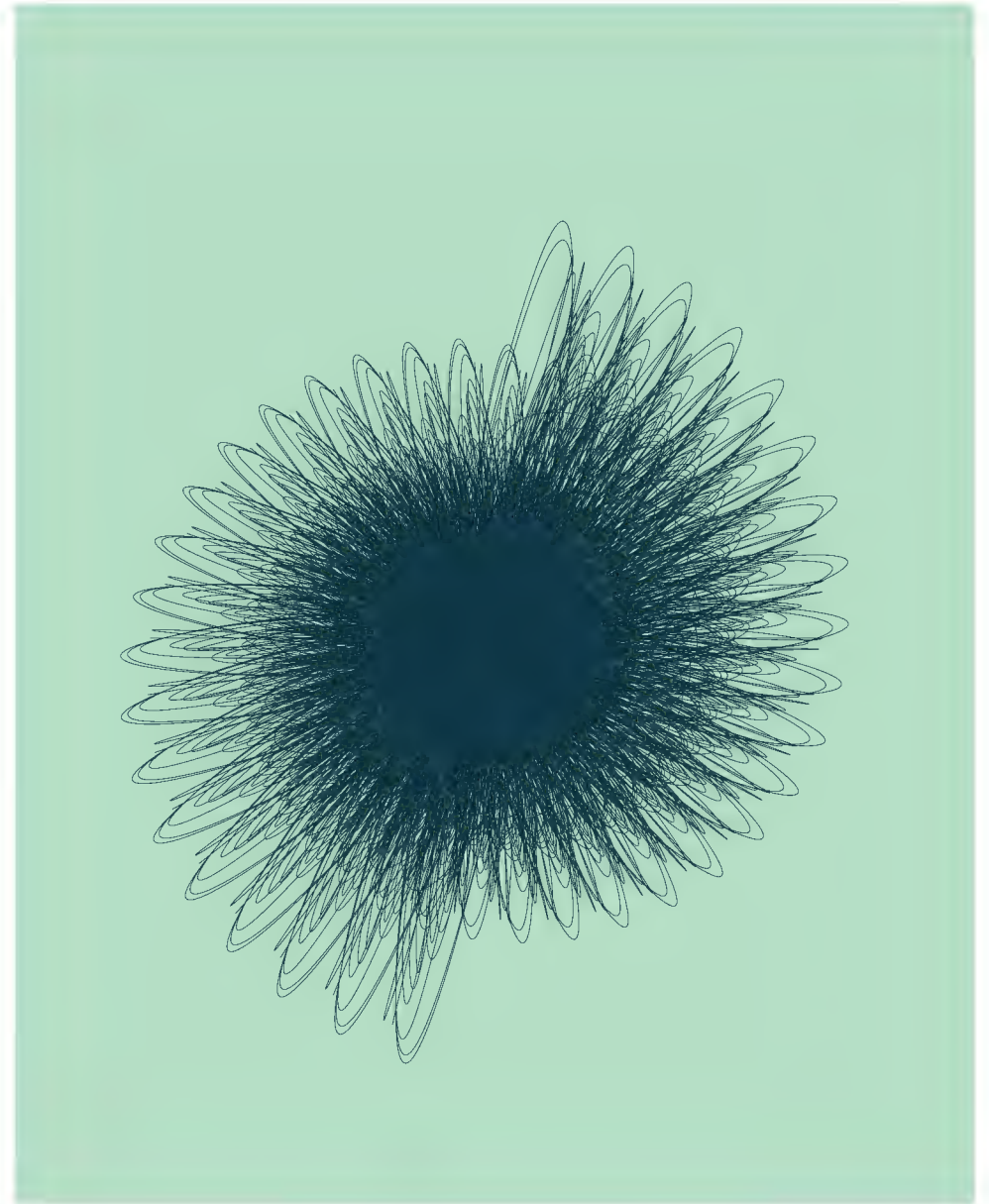
Plaguicidesaria

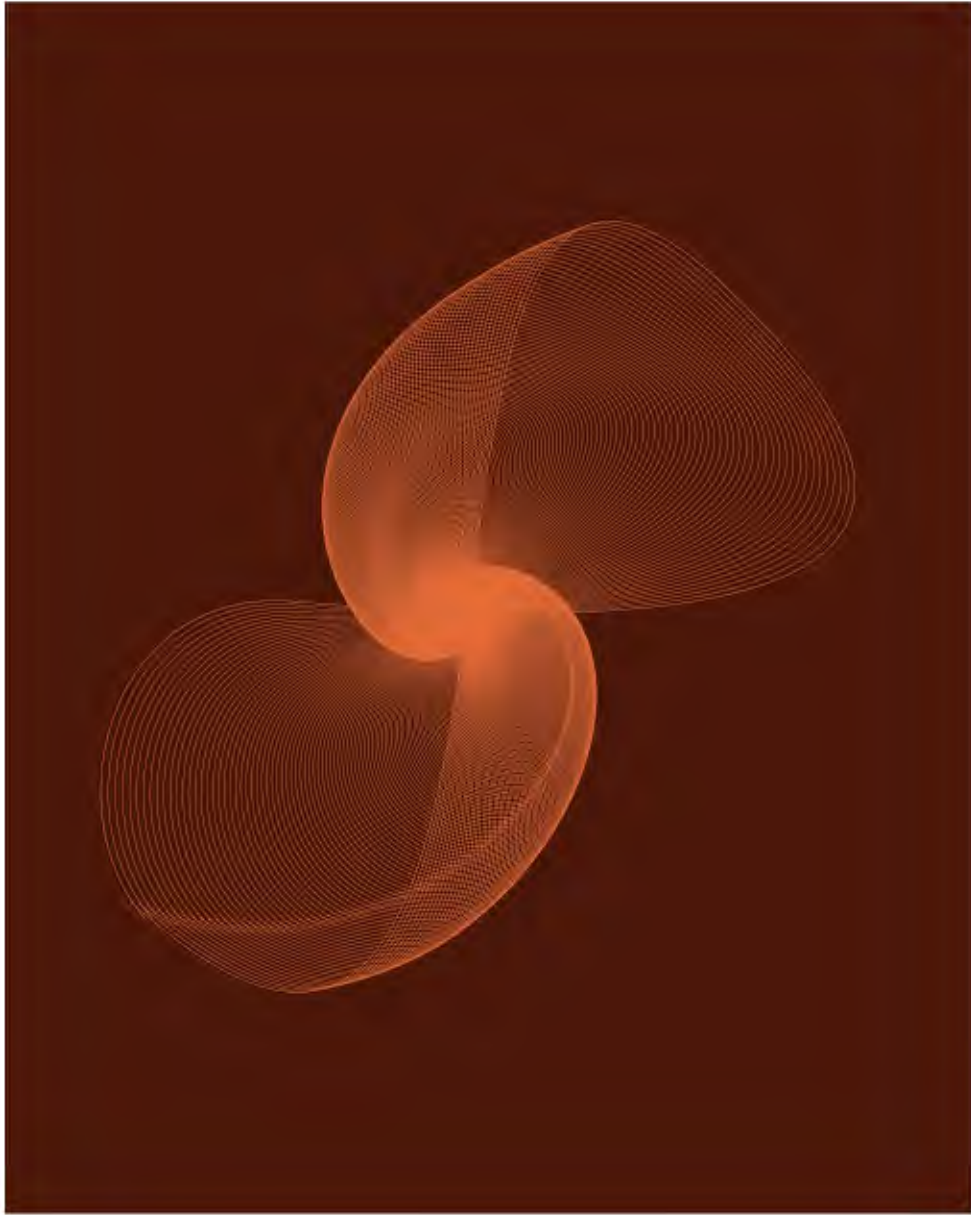
Plominae

Plutoniensis

Policlorurula

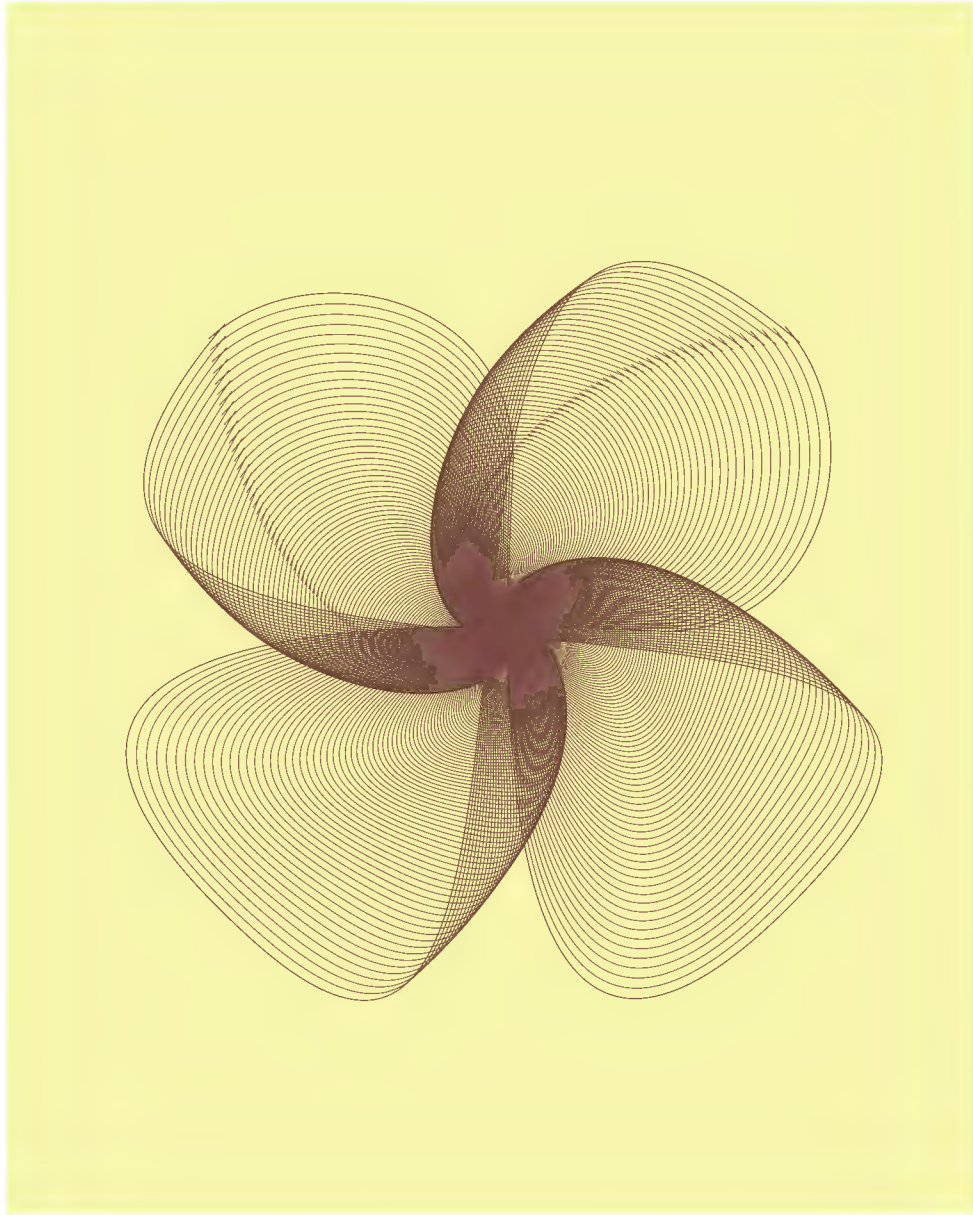

Poliestireidae

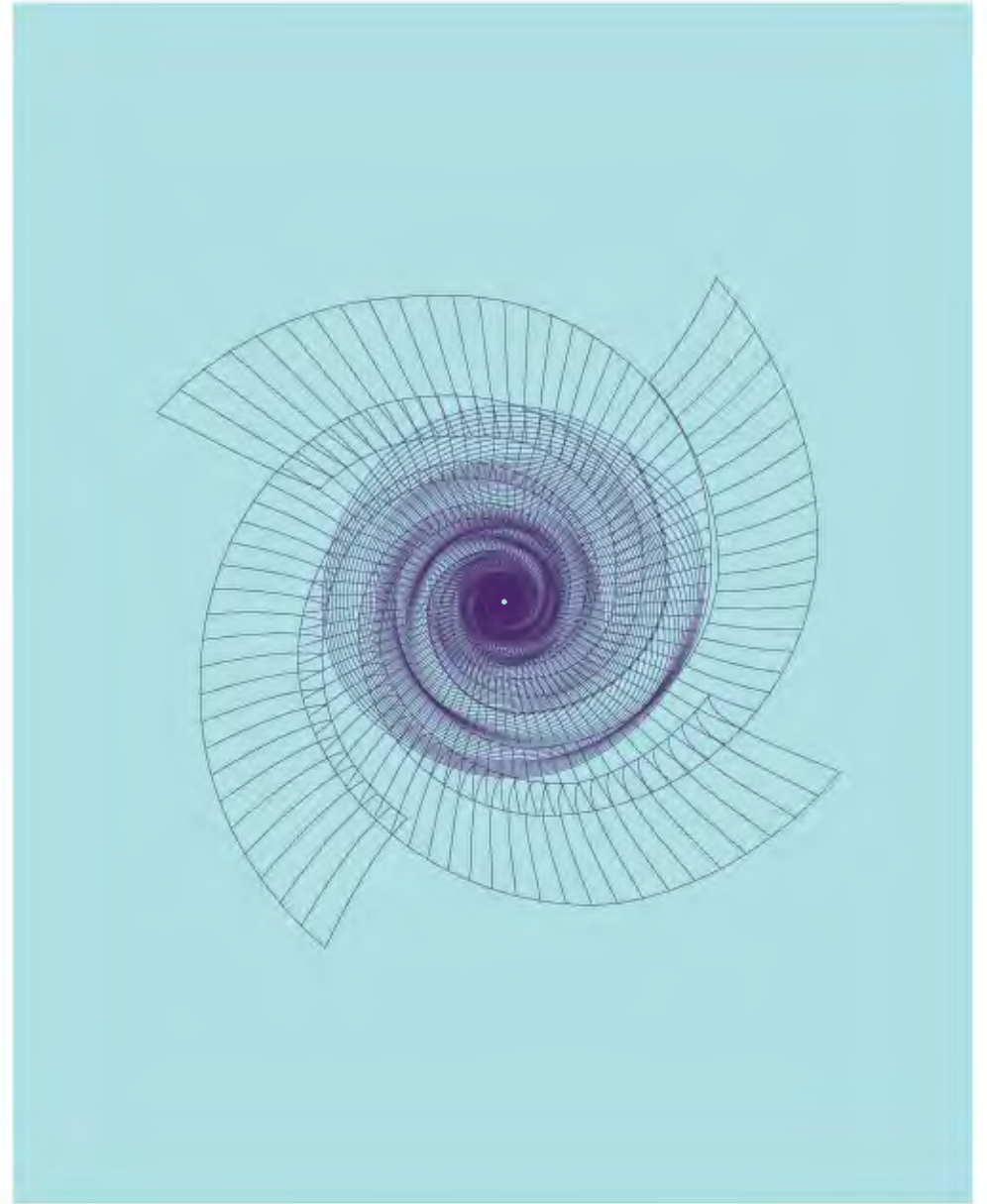

Polietileina

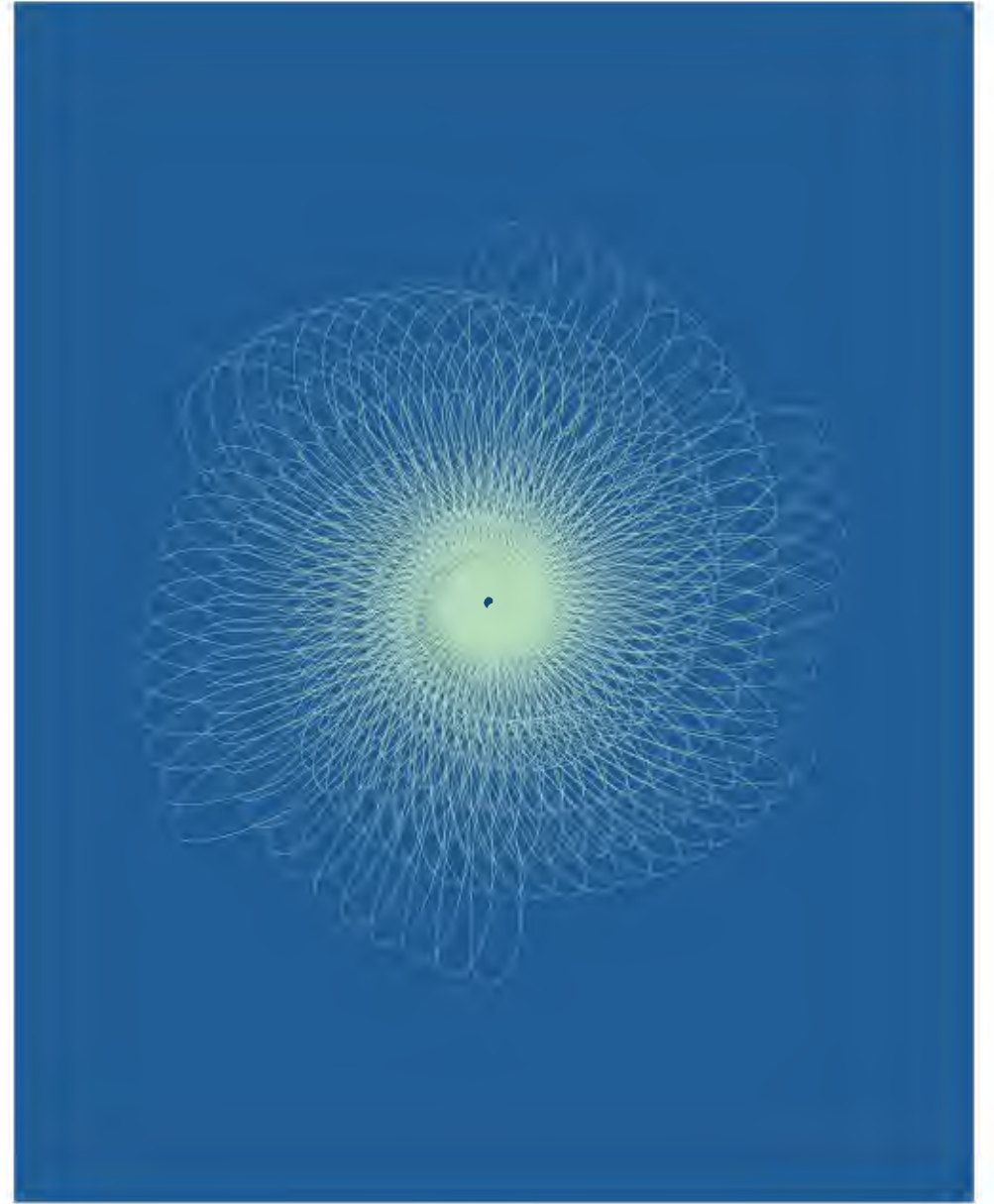
Polipropileae

Querosesis

Tereftalatherium

Uranina

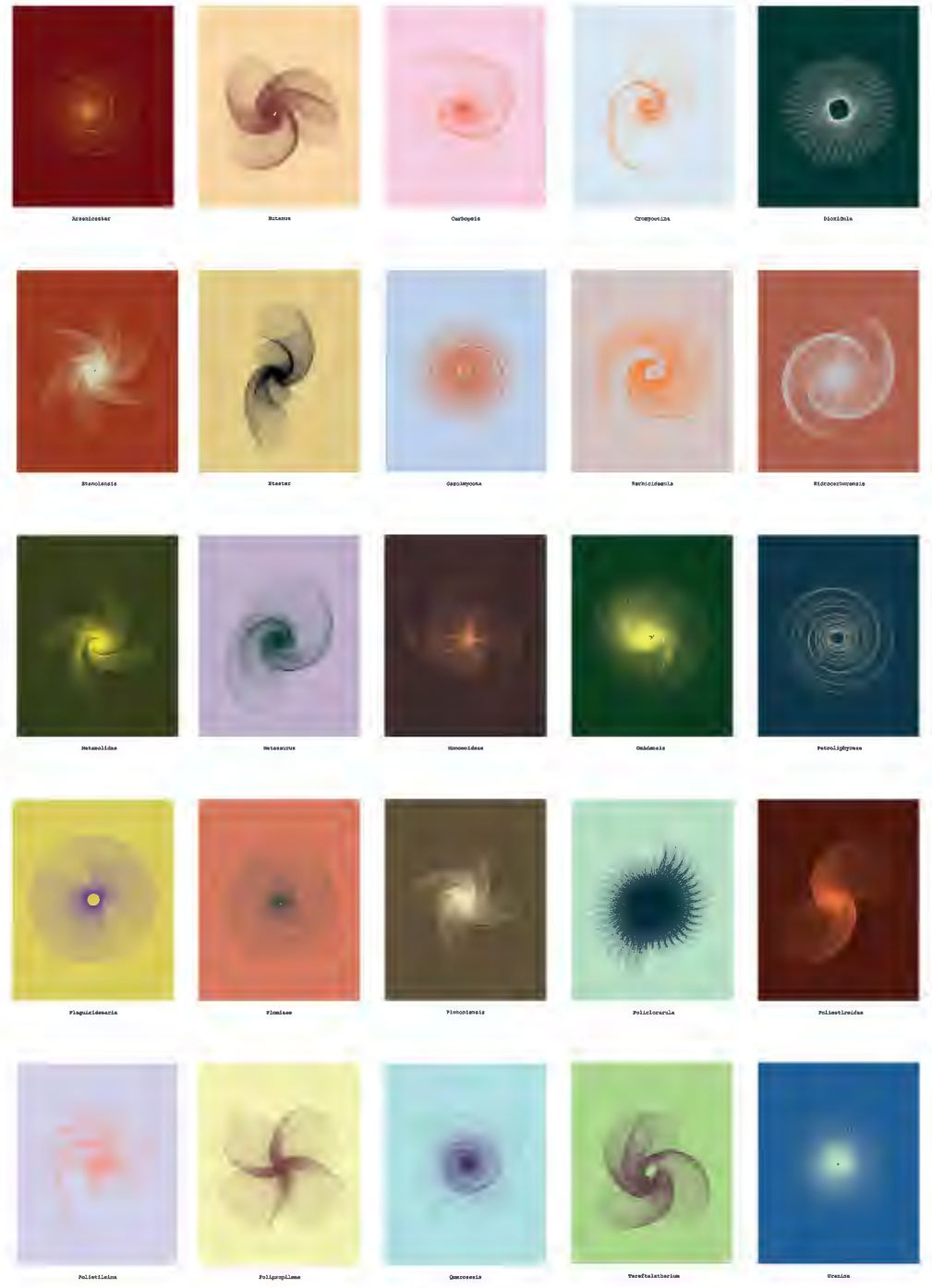
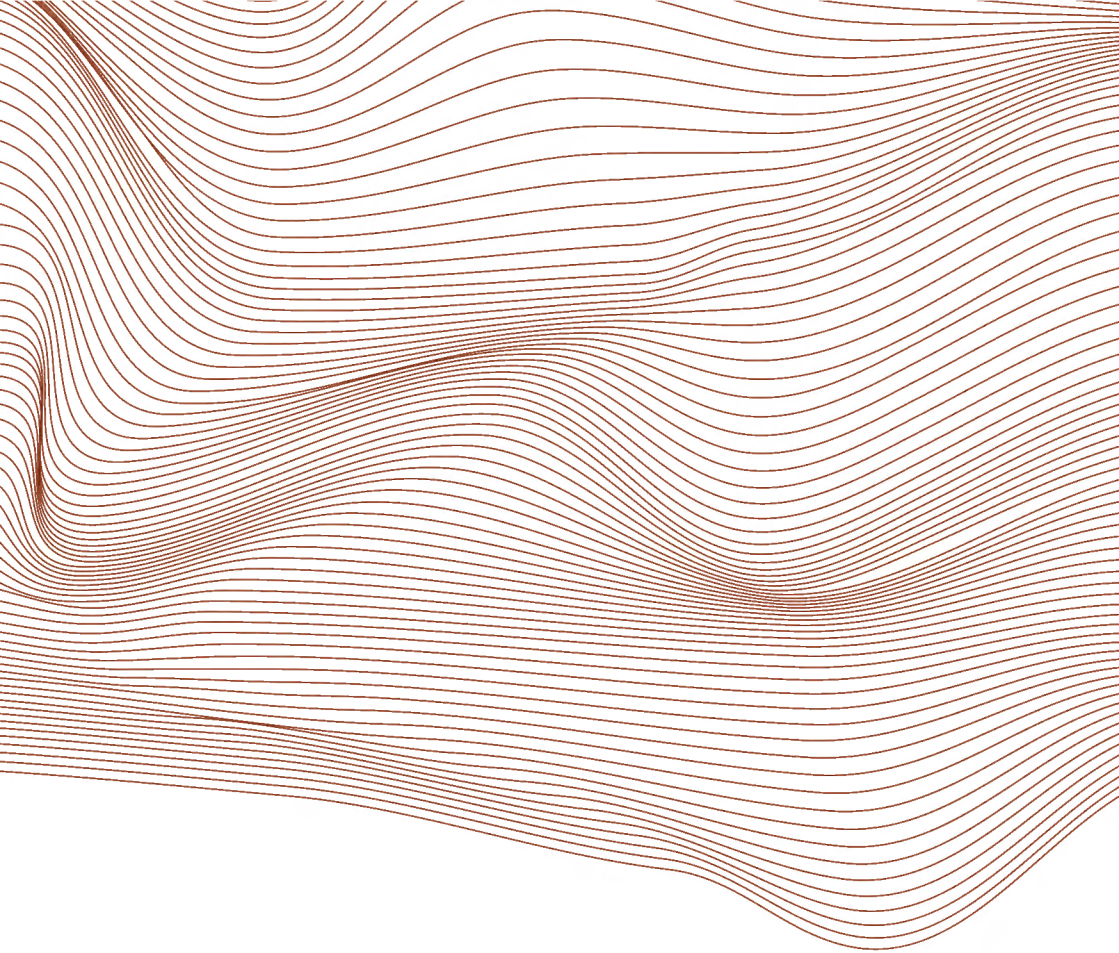

fig58

-
- Figura 10. Seguí, M. (2021-2022). *Posthumà. Ideari d'un imaginari* (conjunt). [Escultura d'escaiola. 56 x 800 x 70 cm]
- Figura 11. Seguí, M. (2021-2022). *Posthumà. Ideari d'un imaginari* (conjunt). [Escultura d'escaiola. 56 x 400 x 150 cm]
- Figura 12. Seguí, M. (2021-2022). *Posthumà. Ideari d'un imaginari* (unitat). [Escultura d'escaiola. 18 x 16 x 16 cm. 0,5 kg]
- Figura 13. Seguí, M. (2021-2022). *Posthumà. Ideari d'un imaginari* (unitat). [Escultura d'escaiola. 40 x 40 x 40 cm. 15 kg]
- Figura 14. Seguí, M. (2021-2022). *Posthumà. Ideari d'un imaginari* (unitat). [Escultura d'escaiola. 56 x 50 x 50 cm. 14 kg]
- Figura 15. Seguí, M. (2021-2022). *Posthumà. Ideari d'un imaginari* (unitat). [Escultura d'escaiola. 55 x 55 x 65 cm. 18 kg]
- Figura 16. Seguí, M. (2021-2022). *Posthumà. Ideari d'un imaginari* (unitat). [Escultura d'escaiola. 50 x 85 x 70 cm. 11 kg]
- Figura 17 (59-83 pàg). Seguí, M. (2021-2022). *Estructures internes d'híbrids posthumans*. [25 impressions sobre paper 350 g. 13,8 x 20 cm c/u]
- Figura 18. Seguí, M. (2021-2022). *Estructures internes d'híbrids posthumans* (conjunt). [Impressió sobre paper 350 g. 110 x 80 cm]

POST-

ideació d'un imaginari

La ideació d'aquest imaginari és una creació merament personal, una utopia sorgida a partir de les meves inquietuds i interessos. Per començar, narraré les premisses que crec necessàries per establir un nou relat que proclami una remodelació exhaustiva de l'actual pensament humanista. Visualitzant els errors que s'han comès a la història, explicats en els anteriors apartats, per tal d'establir un relat posthumà eficaç. Entenent la posthumanitat no com a temporalitat posterior a l'existència de l'Homo sapiens, sinó com a l'enderrocament i la remodelació de nous estaments establerts per una millora de les relacions amb la resta d'éssers i el medi.

Per altra banda, idearé l'aparició de noves criatures, les quals sorgiran a partir de la simbiosi entre elements orgànics i la deixalla produïda per l'home, desenvolupant híbrids inspirats en les formes del naturalista alemany Ernst Haeckel (Potsdam, 1834-1919). Amb l'objectiu d'imaginar un hipotètic futur en què la mateixa vida sigui capaç de mediar amb tot allò que va estar a punt d'acabar-la, on el sorgiment d'híbrids sigui la clara evidència de futurs inimaginables, capaços d'establir noves formes de vida.

La Posthumanitat com a nou relat

La intel·ligència humana ha demostrat ser capaç de crear sistemes de macrodades, cíborgs i intel·ligències artificials capaces de superar les nostres pròpies capacitats, però, si hi ha quelcom que ha estat present al llarg de la nostra història i ha marcat el seu transcurs ha estat el relat. No em refereixo al seu contingut, sinó al poder embriagador i la capacitat de convèncer a col·lectius immensament nombrosos amb l'eina comunicativa de la narrativa i la dialèctica.

Els relats, d'igual manera que apareixen, desapareixen, com nosaltres

estan condemnats a la mort, la seva estada en l'imaginari col·lectiu és una incògnita, i de vegades, miraculosament, recuperen la vida, preses per l'esperança d'unes quantes en retornar a vells temps.

L'única manera de llegir un relat és a partir d'altres relats (Braidotti, 2013), els humans vivim en ells, fins i tot aquelles que es consideren escèptiques, formen part de la roda que ens fa prendre decisions, ens orienta, ens allibera o ens empresona en la seva narració. Vivim en una època convulsa, definida per la globalització comercial i la tecnologia, on la ferma creença en què som l'espècie més poderosa a la faç de la Terra ha passat d'enorgullir-nos a avergonyir-nos. L'esperança i la impotència formen una dualitat persistent en les nostres ments, en la que el relat humanista hi està perdent cabuda, on tots aquells conceptes que ens vam dedicar a entrellaçar al voltant de la idea d'humà com a concepte i representació trontollen.

El problema es que nos hemos permitido ser parte del relato asesino, y puede que su fin también sea el nuestro. Por eso es con cierta sensación de urgencia que busco la naturaleza, el sujeto, las palabras del otro relato, del nunca contado, del relato de la vida. (Le Guin, 1986)

Ursula K. Le Guin (Berkeley, 1929-2018) ja n'era conscient a la dècada dels vuitanta que era crucial enderrocar el relat humanista i alçar-ne un de nou. Les èpoques i les societats estan impregnades per un conjunt d'elements heterogenis i simbòlics què creen el vincle entre les ciutadanes i l'imaginari públic, és primordial doncs dipositar nous estaments en el món contemporani.

El relat ecologista fa dècades que va sorgir, teories com les de la *deep ecology* n'és un exemple, és ara, però, que comencen a agafar força a conseqüència de les advertències alarmants envers les premonicions

de futur. És necessari que aquest relat s'integri no només en l'imaginari, sinó en els àmbits polítics, culturals i econòmics, els quals comportin prendre decisions universals que concerneixin no només a una nació específica, sinó a tot el gènere humà en el seu conjunt.

Malauradament, tot i que el pensament ecologista sigui cada cop més present en el gruix de la societat, té un dur competidor, el relat humanista. Com ha passat amb anterioritat amb altres doctrines a la història, l'humanisme ha quedat caduc com a sistema ideològic. L'emergència climàtica és present, la degradació de l'ecosistema imminent, i la nostra supervivència urgent. Amb aquestes problemàtiques es necessita un nou relat, un relat posthumà, és a dir, que es conformi a partir de l'enderrocament dels estaments humanistes, en el que la nostra supervivència pugui persistir a les catastròfiques previsions de futur.

L'era actual es caracteritza per un gran nombre de manifestacions discursives i materials sobre l'imparable desenvolupament tecnològic, el canvi climàtic persistent i el capitalisme anihilador. A conseqüència d'aquests avenços les fronteres entre el que és tecnològic i el que és biològic són difoses, ens trobem submergides entre dues formes d'acceleració paral·leles, totalment contraposades, la del capitalisme avançat i la del canvi climàtic, les quals resulten impossibles de congeniar. El repte actual de la posthumanitat, doncs, és aconseguir un equilibri entre aquestes dues forces oposades amb un objectiu col·lectiu de futur que s'allunyi el menys possible de la realitat.

Hem de visualitzar els esdeveniments històrics com a guies, observar-los amb rancor com a errors irresolubles és contraproductiu. Aprendre com a comunitat a afrontar aquestes contradiccions de manera no només afectiva, sinó també afirmativa és el camí, encara que

això suposi canvis dràstics en la relació amb les nostres creences pre-establertes (Braidotti, 2013). Tenim molts precedents envers aquesta descodificació, i és que, la crítica humanista és coexistent amb el mateix humanisme.

Desde Nietzsche, la filosofía continental moderna ha emprendido críticas teóricas y filosóficas contra el humanismo de manera explícita y declarada. Y, recientemente, todavía se han propuesto más críticas al humanismo desde distintos movimientos del pensamiento como el posestructuralismo (Foucault, 1970), el materialismo vital (Deleuze, 1983; Deleuze y Guattari, 1987), el neomaterialismo crítico (Dolphijn y van der Tuin, 2012), el materialismo feminista (Alamaio y Hekman, 2008; Coole y Frost, 2012), y los movimientos antirracistas y poscoloniales (Said, 2004; Gilroy, 2000). (Braidotti, 2020, p.17)

Hem d'anar amb compte, però, amb les modernes filosofies de la història, en moltes ocasions no deixen de ser velles teologies. La fervent creença envers la tecnologia té clares reminiscències amb la fe infrangible de les antigues religions. L'avanç tecnològic ha adquirit un impuls imparable a través de les IA i els sistemes de macrodades, consegüentment ha obtingut un gran nombre d'adeptes, ansiosos per trobar en ella la solució al problema. Però la verborrea del progrés tecnològic i la desesperació col·lectiva poden desencadenar problemàtiques globals davant la insaciable ambició de poder.

El científic Raymond Kurzweil (Nova York, 1948), especialitzat en IA, pronostica que durant el segle XXI els ordinadors tindran una intel·ligència indistingible a la humana, provocant una simbiosi normalitzada entre home i màquina, desvinculant-nos així de la naturalesa bio-

lògica i convertint-nos en transhumans. Aquesta "millora" de l'espècie provoca moltes incògnites, ¿a cas els humans tenim la potestat de guiar la nostra pròpia evolució deixant de banda les limitacions de la naturalesa? ¿Qui decidirà quines són les "millores"? ¿Aquestes estaran a l'abast de tothom o només dels més rics? ¿Serà possible promoure aquestes "millores" dins un marc ètic? ¿No seria més lògic intentar cultivar allò que forma part de nosaltres abans que farcir-nos d'implants?

És totalment fantasiós pensar que un microxip que ens permeti connectar-nos al Bluetooth o un implant amb què puguem desplaçar-nos a major velocitat provocarà canvis fonamentals en la nostra evolució. La història, la biologia i les troballes arqueològiques ens demostren que la nostra espècie ha patit molt pocs canvis tant mentals com físics des de la seva existència. Les modificacions que hem experimentat han estat bàsicament en l'àmbit social. Per més transhumanes en les que ens vulguem convertir, la nostra essència continuarà sent la mateixa, amb tot el que això comporta.

Idolatriar la ciència i la tecnologia com si fossin una nova religió és un gran perill, seria recaure en vells errors, incrementant el convenciment que la nostra intel·ligència no té límits. És essencial baixar del pedestal que durant tants anys ens hem dedicat a construir per tal de comprendre que som una espècie efímera més. La qüestió no és buscar mil i una millores biòniques pels nostres organismes, sinó començar a pensar en quin tipus de subjectes volem esdevenir col·lectivament ¿Quina és la nostra aspiració com a espècie?

¿Significa això que hem de viure permanentment amb por a la desenfrenada ambició humana? La desconfiança atroç cap a nosaltres mateixes desencadena amb la rendició i una impotència patològica. Fer emergir els nostres límits i les seves amenaces cap a la vida ens

exigeix decidir èticament els criteris i condicions dels nostres actes, és a dir, enfrontar-nos a nosaltres mateixes com a subjectes responsables. Les aliances i les connexions transversals són necessàries per arribar a les conversacions i pactes adients, d'aquesta manera podríem treballar juntes per construir pràctiques ètiques i polítiques afirmatives a escala global.

Per això és primordial que els governs i les institucions invertixin en programes que treballin en la convergència posthumana. Hi ha diversos exemples de projectes sorgits dins aquestes temàtiques els quals han obtingut bons resultats. Un d'ells és *Projecte Antropocè* (2013-2014) realitzat a Alemanya, del qual va sorgir un Observatori de l'Antropocè encara vigent. Sota el prisma de la construcció de la naturalesa per part de la humanitat, "el projecte explorava les oportunitats que oferia l'Antropocè per promulgar un canvi de paradigma i establir una nova forma de relació entre les humanitats i allò natural" (Braidotti, 2015).

La velocitat en què es desenvolupen les convergències posthumanes és tan frenètic que les institucions acadèmiques són incapaces de seguir el ritme, és per això essencial la divulgació d'informació actualitzada que pugui donar resposta a aquelles que la busquen. Com és el cas de les revistes *Journal of Posthuman Studies* i *Journal of Trans-Humanities*, les dues amb seu a l'Institut Ewha d'Humanitats de Seül, les quals se centren en els estudis dels fenòmens culturals i socials de les humanitats del segle XXI.

Però, ¿som capaces de dur a terme un canvi de paradigma a escala mundial? L'ambició d'una remodelació radical pot resultar difícil d'imaginar, tanmateix, tot i que el temps apressa, la remodelació dels models persistents pot ser una bona alternativa. En comptes de

proposar un únic contra paradigma, el relat posthumà busca un pensament crític, és a dir, a partir del que coneixem, construir un potencial generatiu de l'humanisme.

El subjecte posthumà haurà de conviure en una varietat transversal, la relació entre agents orgànics i agents tecnològics és i serà quotidiana, la relació amb els éssers i elements no-humans demana una resignificació. Partint de què no hi ha cap diferència material entre nosaltres i la resta del món, hem d'imaginar més enllà de les jerarquies entre éssers i elements, remodelant els hàbits de pensament que han definit la nostra relació amb la resta de criatures les passades èpoques. Consensuant en comunitat que és ser humà, confrontar allò inhumà per tal d'esdevenir posthumà.

Salvació o condemna

De vegades caiem en la confusió de pensar que el planeta que habitem consta de les condicions perfectes i és prodigiosament acollidor perquè nosaltres i visquem, però no és així, sinó que hem evolucionat per adaptar-nos a les condicions que hi prevalen. Estem dissenyades per comptar amb tots els elements i les quantitats que el formen, travessar els llindars establerts pot desencadenar greus afectes per a totes aquelles que el cohabitarem.

La extinción significa siempre malas noticias para las víctimas, claro está, pero parece ser buena para un planeta dinámico. "La alternativa a la extinción es el estancamiento -dice Ian Tattersall, del Museo Americano de Historia Natural- y el estancamiento rara vez es beneficioso en cualquier

reino". (Bryson, 2003, p.409)

La meva intenció, però, no és representar un futur apocalíptic, caracteritzat per un final fatídic, sinó més aviat el contrari, la renaixença d'una nova era, un nou relat. *Tabula rasa*, nous éssers descodificats, plenament entregats en un discurs que promulgui el respecte mutu amb tot allò que ens envolta, amb tot allò que ens permet viure.

Tot i que reiteradament es duguin a terme anàlisis que preveuen un col·lapse, és essencial evitar els vessaments de pànic. Són per això importants els estudis que promulguin una millora en comunitat i no desemboquin en una patològica alarma col·lectiva. Un exemple d'aquest funcionament és el CSER (*Cambridge Center for the Study of Existential Risk*), dirigit per Huw Price (Oxford, 1953) i Martin Rees (York, 1942). El programa estudia els riscos que podrien conduir a l'extinció humana i al col·lapse de la civilització, particularment els biològics i mediambientals derivats del canvi climàtic i la intel·ligència artificial, com a resposta proposen solucions de com atenuar-los.

El discurs actual envers el futur de la humanitat i el del planeta està furgat per una rigorosa dicotomia: o salvació o condemna (Braidotti, 2013). Aquesta visió estrictament construïda a partir de les nostres prediccions i profecies provoquen que la història recuperi una condició religiosa dual; el bé o el mal, tot o res, l'home o la naturalesa. La narració recurrent d'apocalipsi ha fet col·lapsar la nostra imaginació, el límit entès com a final a estat el responsable. La impotència de no saber resoldre els accidents globals i ser conscients del que pot comportar no només per a nosaltres, sinó a escala mundial, ha minvat les nostres esperances. "La cuestión es que el accidente es tanto inminente como inmanente en nuestras vidas; pasará y es sólo cuestión de tiempo" (Massumi, 1992) frases com aquestes són repetitives en l'actualitat, el pensament catastrofista que irremeiablement és present

en el nostre imaginari, víctima de la infal·lible allau de pessimisme que ha anat *in crescendo* les darreres dècades.

La clave está, precisamente, en la relación con el tiempo: el colapso como acontecimiento o conjunto de acontecimientos históricos que afectan a nuestra relación con los recursos y los modos de producción y consumo actuales tiene lugar «en el tiempo». Es un presente del mundo, que enlaza con una historia pasada, sus ideas, sus vencedores y sus víctimas, así como con sus promesas incumplidas. Apunta, de forma concreta, a unos futuros posibles que, porque los podemos imaginar, también los podemos cambiar o, por lo menos, intervenir en ellos. (Braidotti, 2020, p.4)

És de vital importància no ser presa d'un pensament distòpic envers el futur, adquirint una actitud melancòlica d'allò que va ser i no retornarà. Aquesta obsessió necrofílica amb la mort d'una mateixa no aporta remei al problema, és més, l'augmenta. La sensació d'impotència individual davant un futur incert provoca l'afebliment d'un consens en comunitat, i és necessari l'esforç col·lectiu per superar la difícil tasca d'un canvi de pensament, ja que tant metodològicament com emocionalment és complicat d'afrontar.

Hem d'entendre el present com quelcom fràgil, que necessita ser reparat al més aviat possible. Si l'era contemporània és el registre del qual estem deixant de ser com a humans, al mateix temps, és el naixement del qual podem arribar a esdevenir com a subjectes posthumans.

L'oracle de la ciència-ficció

La imaginació és primordial pel transcurs de canvi de paradigma, és per això que hem de ser conscients a l'hora de controlar les nostres reaccions emocionals per tal de no caure en el parany del binomi extinció versus alliberació. És apropiat imaginar el relat posthumà des d'una normativa neutre, afirmativa i afectiva. I és que, la imaginació té la inquietant virtut d'enllaçar les diferents dimensions temporals i allò que el pensament separa: el que és sensible amb el que és intel·ligible, el que és possible amb el que és impossible, el passat amb el present i amb el futur.

La facultat d'imaginar ens relaciona de forma mental i sensible amb els límits del que veiem, pensem i sabem. Això ens permet relacionar-nos des d'una mirada crítica amb les diferents temporalitats, utilitzant l'art com a eina de representació de la nostra condició actual i venidora.

Poder cuestionar lo que queremos: ahí es donde se encuentran la crítica y la imaginación como dimensiones inseparables de un arte de los límites. Referirse a la imaginación como un «arte» no es estatizarla, como ha hecho la reducción de la imaginación a creatividad, sino entenderla como una actividad vinculada a un conjunto de saberes y de prácticas. No hay imaginación al margen de la actividad imaginativa y la actividad imaginativa es una dinámica de enlazamiento y relación de tiempos, imágenes y sentidos que crean contextos y posibilidades nuevas. (Garcés, 2022, p.6)

Per desgràcia ens veiem submergides en una mena de col·lapse de la imaginació, la sobre informació constant i contradictòria minva la facultat d'imaginar lliurement. Quan els fets es converteixen en pre-

diccions només poden ser negats o acatats, és aquí on queda bloquejada. La imaginació ens obre la porta a mons i materialitats que no coneixem, que aparentment no existeixen, però que en algun moment poden arribar a sorgir. Imaginar no té límits, i quan ho fem és essencial no tenir por de desplaçar-nos entre el que és conegut i el que és desconegut, d'arribar a situar-nos en el límit del què no pot ser, és a dir, del que no coneixem, però amb el que podem establir una relació.

El fet d'idear no és un instrument d'aïllament per transportar-nos a altres mons, sinó una eina per poder elaborar relacions alternatives amb el que veiem i sabem de l'indret en què vivim, una exigència ètica i política d'obrir els límits del que no està dins del sistema i el pensament establert. No es tracta d'un espectre limitat, al contrari, té la capacitat de ser alterat i enriquit.

L'esforç col·lectiu de construir nous imaginaris socials és una tasca en què l'art, en totes les seves vessants, hi té un paper primordial. La ciència-ficció, però, és el de major impacte, ja que s'ha convertit en la mitologia de la tecnologia moderna, al cap i a la fi, és una manera d'intentar descriure que està passant, que pot arribar a passar, i com això ens afectarà. L'aptitud d'analitzar les representacions i interpretacions culturals del que significa ser humà, transhumà i posthumà per tal que arribi a les masses, és essencial per dur a terme un canvi de paradigma on s'impliquin pràctiques socials sostenibles. A cas les pel·lícules de ciència-ficció no s'han convertit en un oracle contemporani?

Un cas clar és la pel·lícula *Elysium*, aclamada amb fermesa pel públic. Dirigida per Neill Blomkamp (Johannesburg, 1979) i estrenada el 2013, la trama es contextualitza l'any 2159, on hi ha una crisi social sense precedents, l'esclatxa de classes ha arribat a un nivell desorbitat. La població es divideix en dos grups, els rics, un petit percentatge de gent la qual viu en una luxosa estació espacial anomenada Elysium, i

els pobres, que sobreviuen a la Terra la qual està totalment devastada i superpoblada. Davant aquesta situació, en Max, un ciutadà de la Terra, accepta una missió que si s'aconsegueix suposarà la igualtat entre classes, en contra, Rhodes, la governanta de la nau, lluita per preservar la luxosa vida dels rics a través de dures lleis antiimmigració.

Encara que la pel·lícula pugui semblar una distopia quasi inimaginable, és probable que s'estableixi una severa divisió social a conseqüència de la degradació del medi i un sistema incapaç d'adequar-se fora dels límits de la jerarquització. Amb films com aquest, no és estrany que les produccions de ciència-ficció s'hagin convertit en els principals referents respecte a la visió de futur.

Actualment, moltes artistes utilitzen el recurs de l'imaginari de ciència-ficció per produir la seva obra, com és precisament el cas d'aquest treball. Les possibilitats de representar la realitat i imaginar possibles escenaris és més imperiosa que mai. Un exemple és el de Thomas Feurstein (Viena, 1968), el qual fa ús de la invenció com a recurs per contextualitzar els seus projectes. En el cas de la peça *Pandorama* (2017) (fig.19), explica una història utòpica a la vegada que distòpica de ciència-ficció. Se situa en un indret on el cos humà i els seus teixits estan subjectes a una sostenibilitat radical, on es regeix l'ètica d'un món posthumà el qual reflecteix el desig d'assolir un estat paradisiac d'autocontenció. La ficció es basa en la tradició de l'hepatoscòpia (procedent de *hepatos* "fetge" i *skopein* "examinar"; és a dir, "examen de fetge" en grec), on l'òrgan es converteix en el punt de partida per llegir la sostenibilitat de la humanitat en el context d'una economia cel·lular (Feurstein, 2017).

Una altra dinàmica artística plenament enfocada en la problemàtica ecològica, que s'ha expandit als darrers anys i ha estat connectada

dins el marc de la ciència-ficció a conseqüència de la seva vinculació amb la biologia i la tecnologia, és el Bioart. El terme el va encunyar fa relativament poc, el 1997, l'artista i científic Eduardo Kac (Riu de Janeiro, 1962). En les produccions desenvolupades dins aquesta branca es busca generar qüestionaments al voltant de l'avanç de la ciència i la tecnologia, de com són acceptades i emprades per l'humà, i com això afecta l'entorn.

La recent modalitat dels *murky objects* n'és un exemple. Realitzats des d'un caire activista, busquen suport legal a partir de les restes trobades entre la deixalla, indrets inhòspits o espais altament recorreguts. Es tracta d'objectes produïts per la mà de l'home, els quals s'han transformat en proves jurídicament rellevants de la degradació mediambiental, convertint-se en testimonis legals i proves forenses de tot el que implica la contaminació i les seves conseqüències en el medi.

El destí de la Terra en cert aspecte depèn de com siguem capaces d'imaginar-lo, i, per tant, de crear-lo. La força natural és innegable, però amb els coneixements que tenim envers la història del nostre planeta, podem observar que excepte alguns períodes excepcionals, la gran part del temps és amainat. Lamentablement, hem tingut l'atreviment d'alterar el seu cicle, i, per tant, ara tenim la responsabilitat de retornar-lo al seu camí utilitzant tots els recursos que estiguin a les nostres mans per tal que es produeixi un canvi de paradigma. Per sort, l'art és un mecanisme excepcional.

Híbrids posthumans

D'ençà que va aparèixer vida en el globus terraquí s'han consolidat successivament quatre megadinasties. La primera estava formada per

amfibis i rèptils primitius, en la segona, els teràpsids, una família de protomamífers (els nostres avantpassats) es van consolidar com els amos, seguidament va arribar la tercera i probablement la més coneguda, l'era dels dinosaures, i finalment, l'actual, l'imperi dels mamífers. La culminació de les tres primeres megadinasties va ser deguda a severes catàstrofes naturals que van arrasar amb la vida dominant del planeta, períodes excepcionalment violents però previsiblement reiterats en un futur.

Si més no, és curiós veure com la mort és literalment una forma de vida. Ningú pot saber amb exactitud quantes espècies d'organismes han existit al llarg de la història, es calculen que entre 4.000 i 30.000 milions (Bryson, 2003), sigui quina sigui la xifra exacta, el que està clar és que aproximadament un 99,90% de totes elles ja no estan entre nosaltres.

¿Serià probable que fóssim testimonis del sorgiment de noves espècies? Davant les evidències, és coherent pensar que hagi d'establir-se un nou regnat, o si més no, el sorgiment de noves criatures davant un col·lapse mediambiental. ¿Podria establir-se una nova megadinastia?, i si fos així, ¿per qui estaria governada?

Els elements que conformen els ecosistemes han estat uns esplèndids mediadors a l'hora d'equilibrar les petjades que estem deixant a la Terra, no només les nostres, sinó les de tots els fenòmens naturals que s'han anat produint al llarg de la història planetària. Davant les difícils situacions i els canvis sobtats, la vida ha estat sorprenentment capaç d'adaptar-se. Tot ésser que viu o ha viscut, planta o animal, es va iniciar a partir de les mateixes substàncies químiques. El procés de creació d'una nova criatura no se sap quants cops ha succeït, pot haver estat únicament un o potser una infinitat de vegades (Bryson, 2003).

Desde luego no hay nada demasiado exótico en las sustancias químicas que nos animan. Si quisiera crear otra criatura viva, ya sea una perca dorada, un cogollo de lechuga o un ser humano, sólo necesitarías cuatro elementos principales: carbono, hidrógeno, oxígeno y nitrógeno, más pequeñas cantidades de algunos más, principalmente azufre, fósforo, calcio y hierro. Dispón esos elementos unidos en tres docenas de combinaciones o así para formar más azúcares, ácidos y otros compuestos básicos y podrás construir cualquier ser vivo. (Bryson, 2003, pp.347-348)

Però, no n'hi ha prou en aparèixer, en el moment en què entra en joc la supervivència, quasi la totalitat dels éssers vius suposa l'existència d'altres espècies per mantenir-se de peus a terra, submergit a l'oceà o cercant el cel. Tota forma de vida exigeix que ja hi hagi vida en el món, tot ésser vivent, d'entrada, ja viu en la vida d'un altre (Coccia, 2017). Els humans, per exemple, l'hi hem d'estar eternament agraïdes a la flora, a la fauna i a la matèria, sense elles no tindríem l'oxigen que ens permet respirar, l'aliment amb el qual ens nodrim, ni el terra que trepitgem.

Podria ser, doncs, que a partir dels elements existents al planeta, i els que nosaltres mateixes hem produït i escampat per l'entorn, hi hagi éssers que trobin la manera d'aprofitar-los. Pot semblar forassenyat analitzat des de l'actualitat, però la naturalesa és molt sàvia, ¿podrien sorgir criatures a partir de la simbiosi de matèria orgànica i elements contaminants?

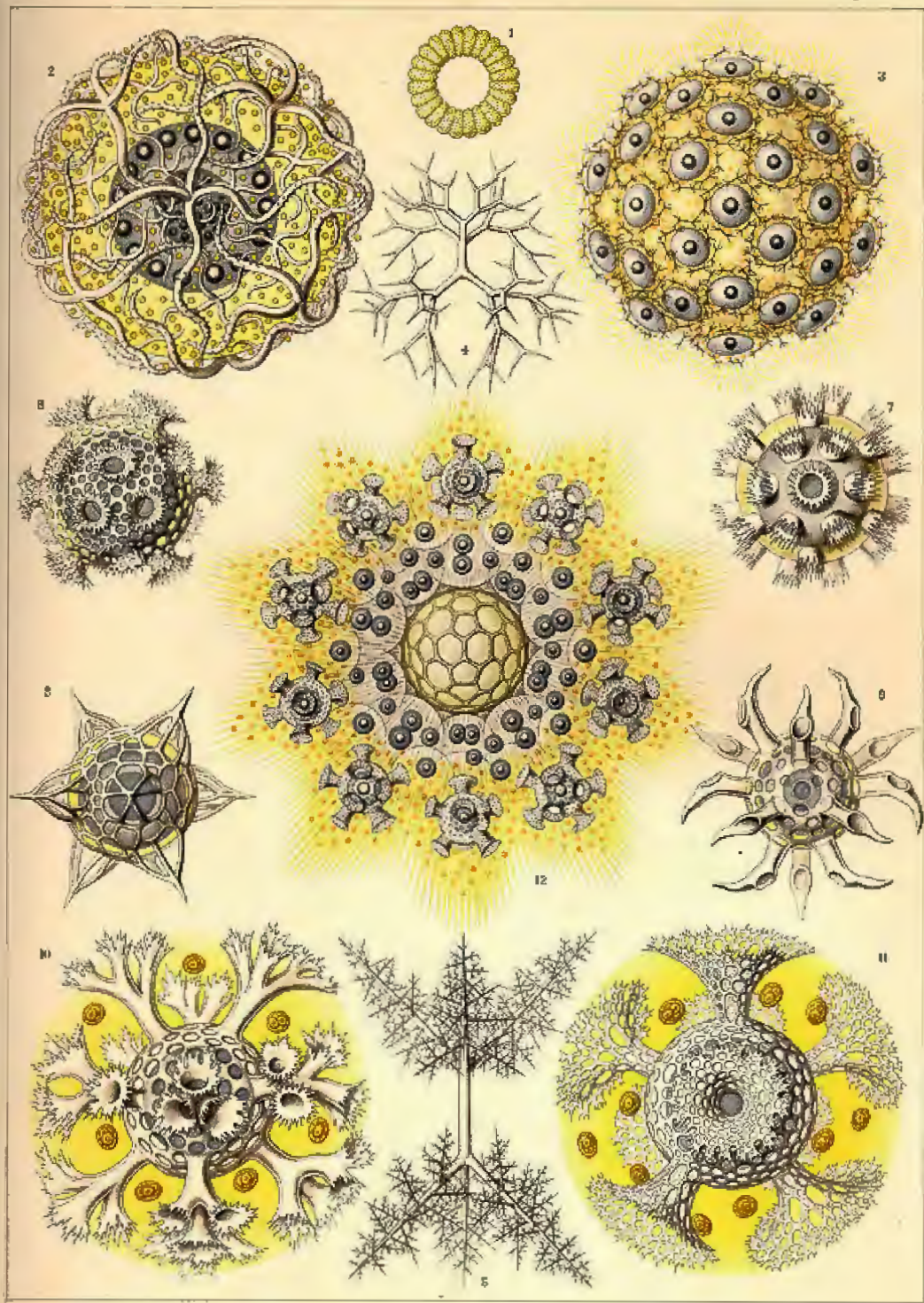
La cooperació entre els organismes i el medi podria ser una bona manera per crear nova vida. La simbiosi, de la qual existeix una llarga tradició en diversos organismes, no deixa de ser una estreta comunicació entre els simbiotes (així es denominen els integrants d'una simbiosi), i

tant de matèria orgànica com d'elements contaminats n'hi ha a dojo a la Terra, potser, vist així, no és una idea tan esbojarrada.

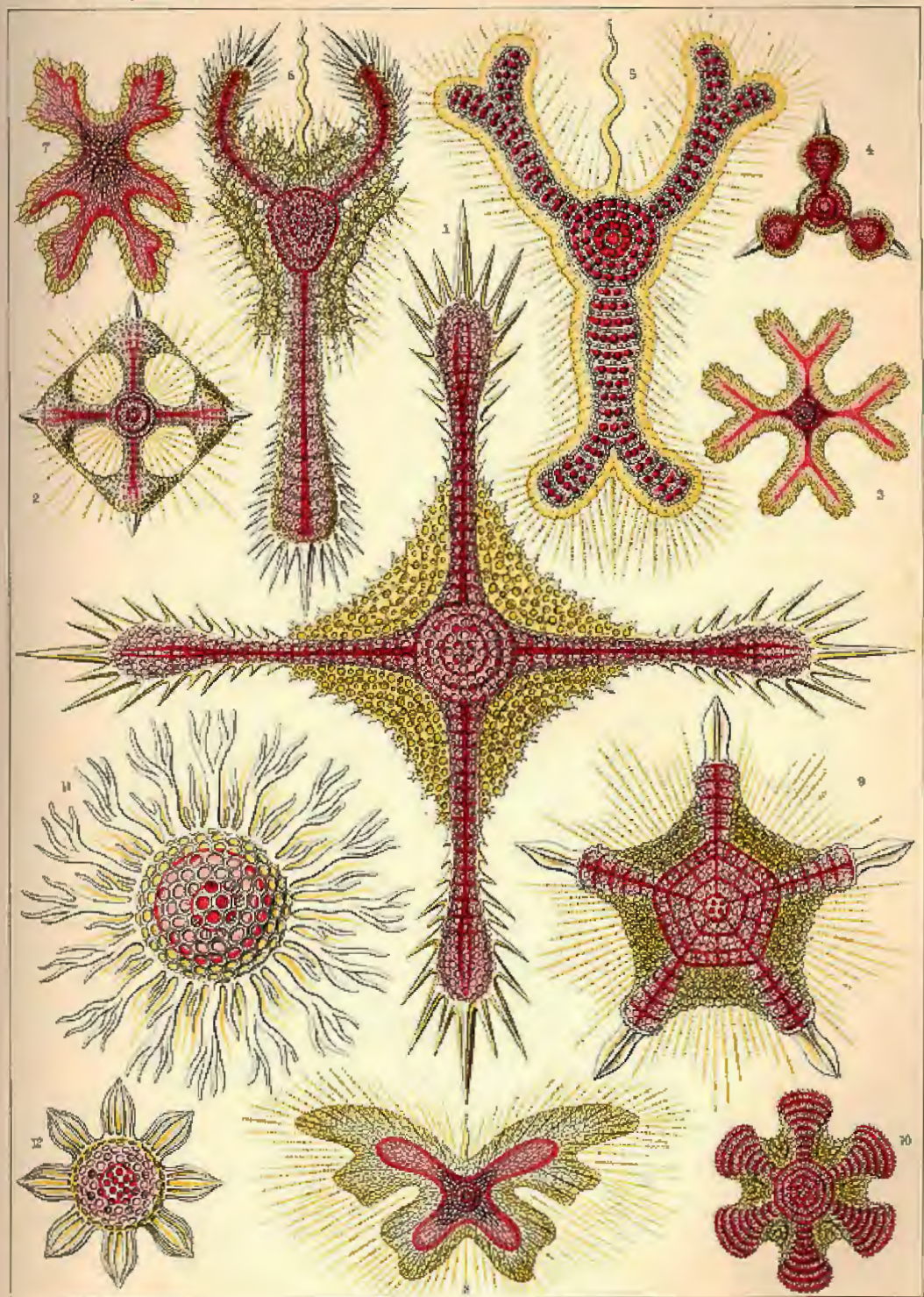
És per això que he basat el projecte en la representació de possibles híbrids. Resoldre el treball formal a partir de la representació d'un imaginari posthumà el qual advoca per un futur en què hàgim d'adaptar-nos no tan sols a nous estaments sostenibles per tal de sobreviure com a espècie, sinó, també aprendre a cohabitar amb noves formes de vida sorgides dels nostres errors, és una manera idònia per activar l'imaginari col·lectiu.

Els híbrids representats en aquest projecte són éssers de formes orgàniques constituïts a partir de segments modulars. Amb una referència directa a les il·lustracions dels animals marins que van representar el naturalista i filòsof alemany Ernst Haeckel, juntament amb el botànic suís Johannes Müller (Coblenza, 1828-1896) durant el segle XIX. En el llibre *The Art and Science of Ernst Haeckel* (fig.20, 21, 22, 23) en el que s'hi inclouen un gran nombre d'aquestes il·lustracions acompanyades de detallats estudis envers la biologia marina, ha estat la font d'inspiració per dissenyar un dels simbiotes que conformen aquests éssers. D'igual manera que ho ha estat per produir l'arxiu *Estructures internes d'híbrids posthumans* (fig. 17), en el que es fa un estudi dels esquelets d'aquests hipotètics éssers.

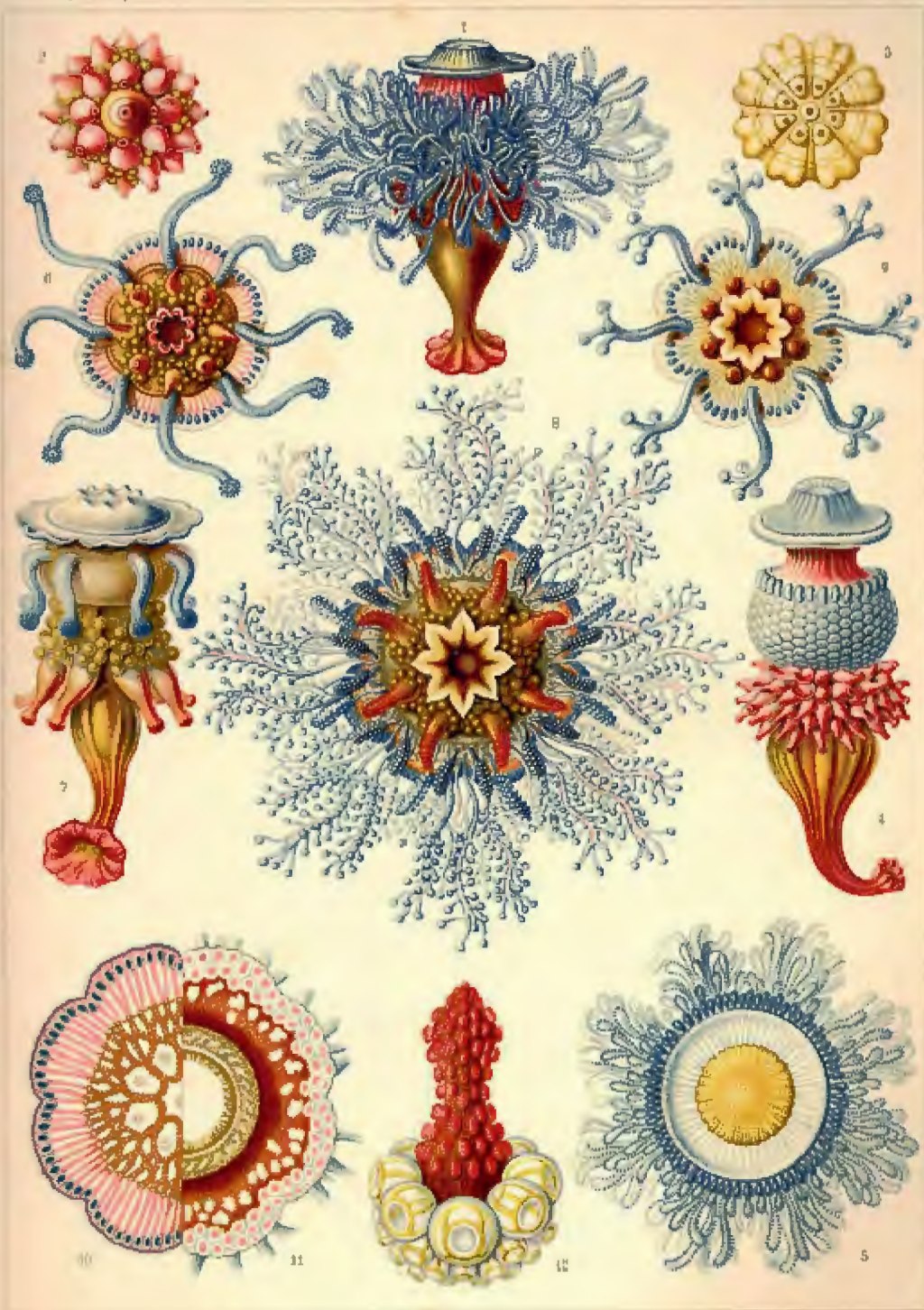
Les estructures dels híbrids, buides però fermes, conformen l'habitable dels simbiotes orgànics, representats amb una matèria més modelable, dinàmica i viva. Un simbiote no pot viure sense l'altre, són codependents. Sorgits com a resposta davant un col·lapse imminent, són criatures innocents, adaptades per desenvolupar una relació harmònica amb el medi i tots els elements que el conformen. Ens permeten reflexionar, ens mostren dinàmiques sostenibles i ens retornen la

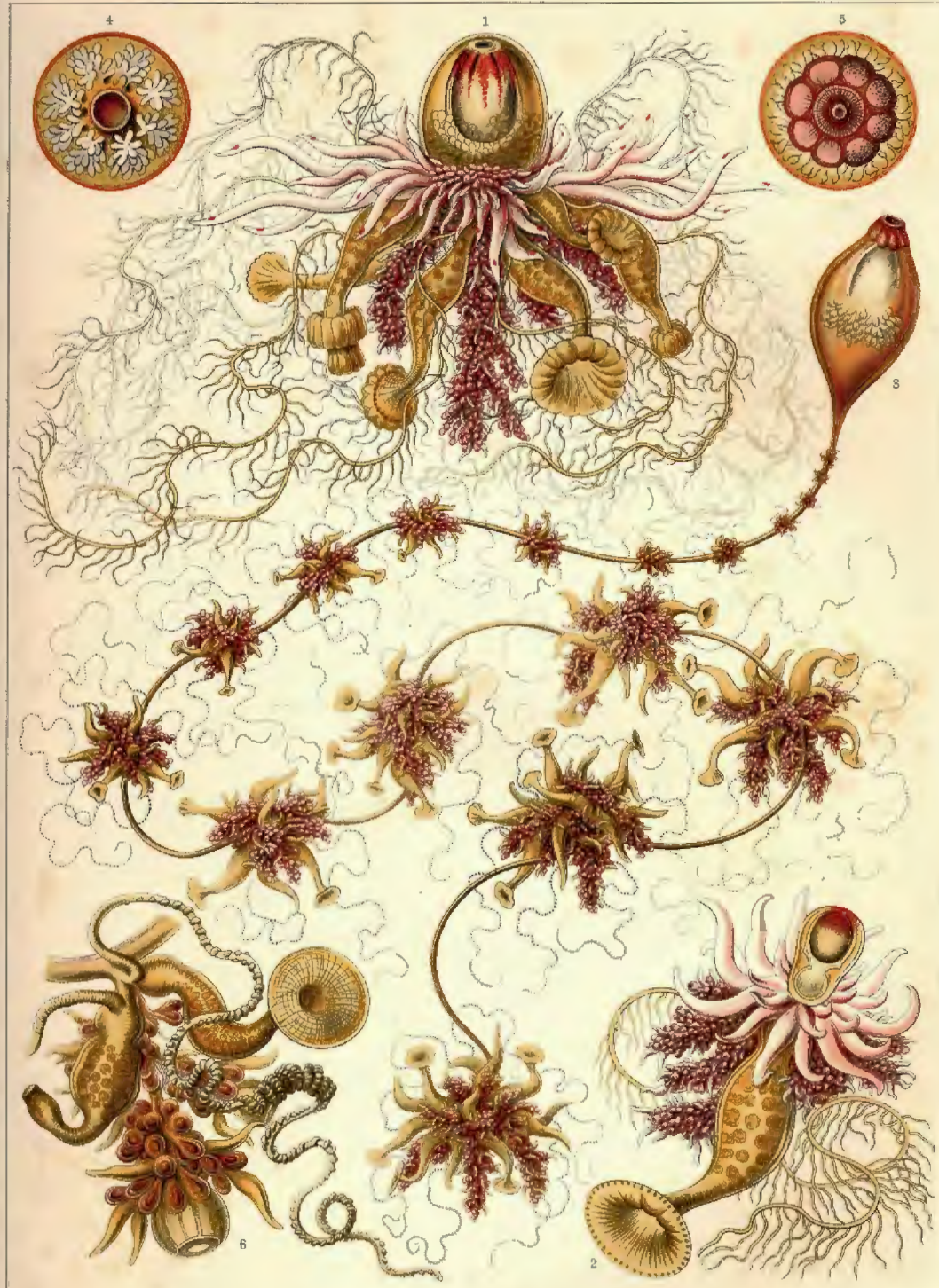
Polycyttaria. — Vereins-Strahllinge.

Discoidea. — Scheiben-Strahllinge.

Siphonophorae. — Staatsquallen.

Siphonophorae. — Staatsquallen.

llibertat d'imaginar utopies que algun dia puguin tornar-se realitat.

Davant aquest imaginari, és important reflexionar col·lectivament quina hauria de ser la nostra reacció davant nous habitants teràctols. Tal com s'explica en el blog *Itineraris posthumans*, és principal que ens alliberem de la idea d'agència, entesa per l'humanisme com a una característica innata d'un subjecte lliure i conscient, és a dir, l'humà. Per tant, superar-la desembocaria en superar l'antropocentrisme que ja sembla ser innat en el nostre conscient, i d'aquesta manera, no fer cap distinció entre tots els éssers que poblem el planeta, donant-los d'aquesta manera la seva pròpia agència (Martí, J; Martínez, M; Vallverdú, J).

Actualment, ja es comença a obrir pas a aquest camí, en diversos països s'estan fent avanços jurídics en què es proporcionen drets mai vistos a la naturalesa no-humana. Per exemple, a l'Índia es reconeix el dret de les cascades, a l'Equador s'atorga dret al medi ambient com un tot, i a Nova Zelanda es reconeix el dret a la personalitat per als rius (Braidotti, 2015).

Encara que pas a pas anem alliberant-nos de l'antropocentrisme com a estament preestablert, creença especialment ancorada en la societat occidental, és una idea que encara compta amb molta força. Doncs, reiteradament es propicien discursos amb un clar caire especista que ressitua l'humà altra vegada al centre del tot. D'ençà que es va determinar la jerarquització entre espècies, a l'inici de l'Antropocè, es van polaritzar les divisions entre els éssers humans i els no-humans. Propiciant d'aquesta manera una dissidència en les seves característiques, atorgant-li la consciència, el sentiment i la raó a l'humà, i en contra, el salvatgisme i la inconsciència als éssers no-humans. Establint d'aquesta manera una clara superioritat moral per part dels mateixos que havien fabulat el propi raonament, totalment esbiaixat per l'anhel

desmesurat en ser algo més que un animal, en defugir de la nostra naturalesa.

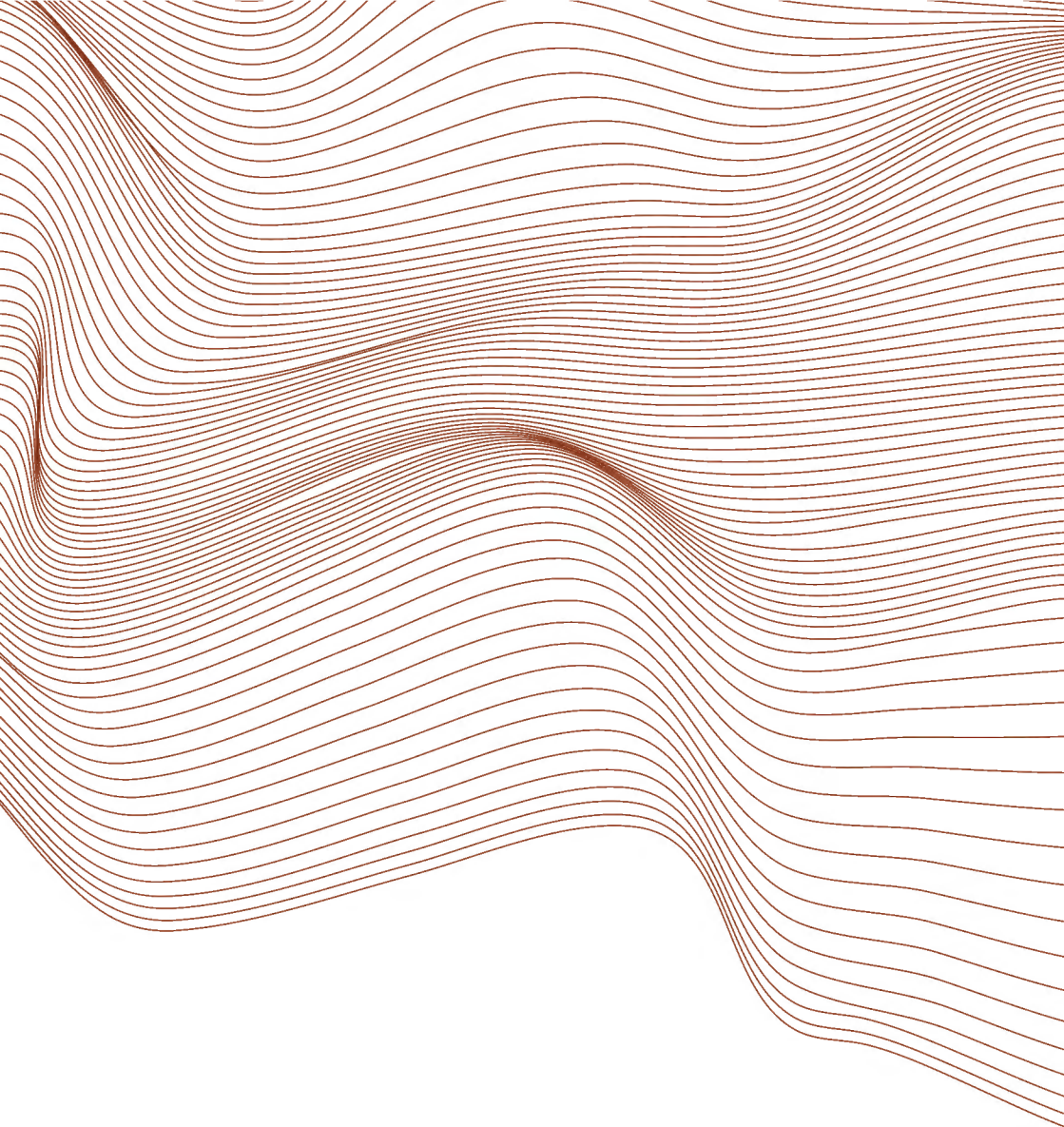
Donna Haraway (Denver, 1944) ja va treballar sobre aquest aspecte creant el que va anomenar *Chthulucè*, ideari en què tots els éssers, humans i no-humans, estan vinculats a partir de múltiples interconnexions desenvolupades en pràctiques tentaculars. En aquest manifest, afirma que hem d'elaborar aquest pensament dins un marc col·laboratiu a partir del biòtic (éssers no-humans) i l'abiòtic (factors climàtics, geogràfics, geològics...).(Martí, J; Martínez, M; Vallverdú, J). És precisament aquest raonament d'Haraway el que s'ha de difondre per tal de ser exercitat, la idea de co-construir la vida de cada una al costat de la de moltes altres. ¿Seran els nous híbrids l'oportunitat idònia per començar-l'ho a posar en pràctica?

Figura 19. Feuerstein, T. (2017). *Pandorama* [Escultura cinematogràfica]. Thomas Feuerstein. Recuperat de https://www.thomasfeuerstein.net/50_WORKS/07_PROMETHEUS/86_Pandorama

Figura 20, 21, 22 i 23. Haeckel, E. (1980). *The Art and Science of Ernst Haeckel* [Il·lustració]. COLOSSAL. Recuperat de <https://www.thisiscolossal.com/2017/11/the-art-and-science-of-ernst-haeckel/>

conclusions

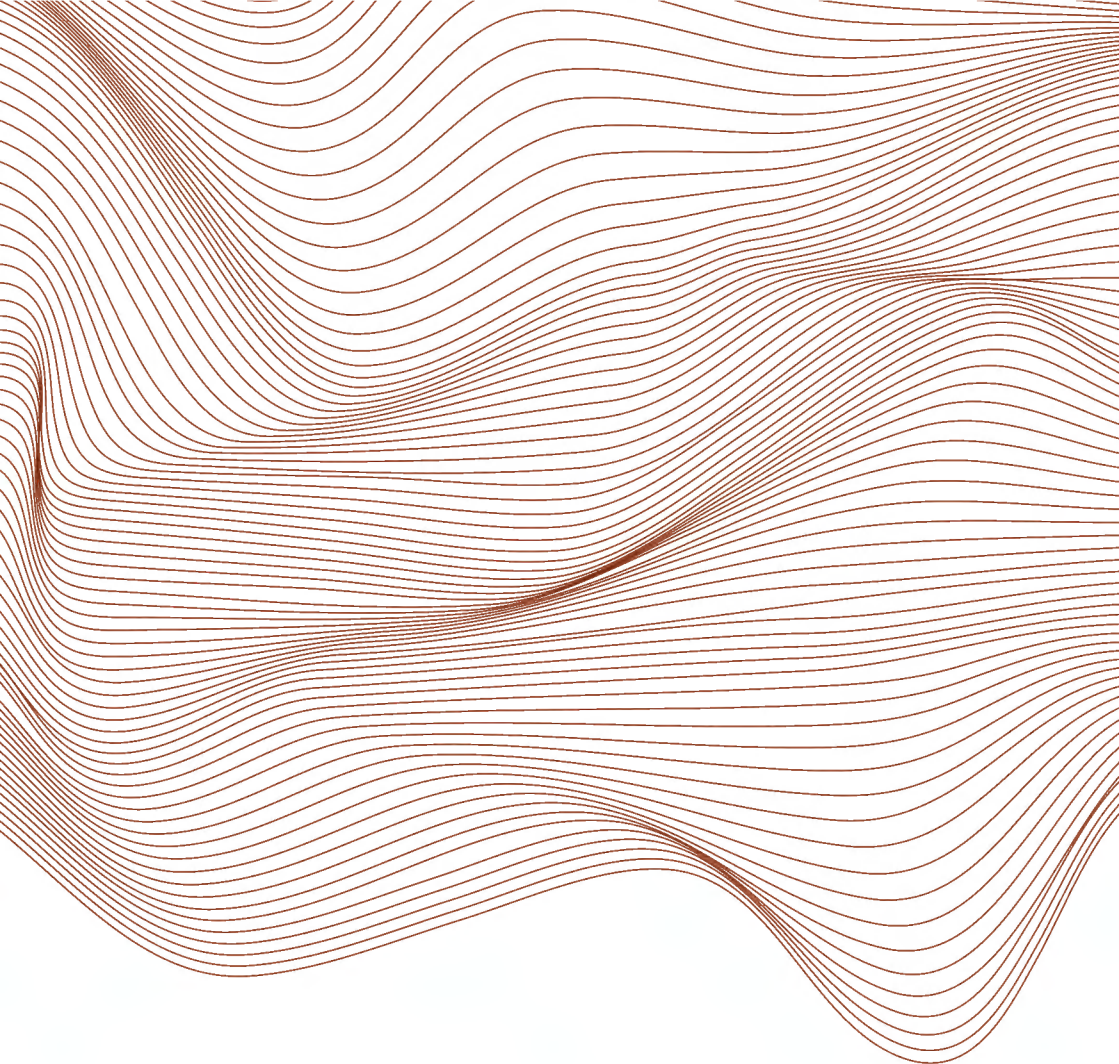
El viatge emprès conclou amb la materialització d'híbrids simbiòtics provinents d'un imaginari merament personal. El resultat és la culminació d'una recerca conscient de les seves dificultats intrínseques, doncs produir a partir de la imaginació amb precedents empírics propis pot ser una tasca que desperti ambivalències. Així i tot, dins la narrativa del projecte, considero que la perspectiva amb la qual s'ha enfocat respon a totes aquestes qüestions, a més d'obrir el ventall a moltes altres possibilitats.

L'art i la ficció com a potencials eines generatives davant possibles escenaris futurs han permès desenvolupar un imaginari que emana esperança, difícil fita en una època immersa en el pensament catastrofista, on és complex fugir del catecisme ancorat en un final fatídic. Però, tal com s'ha pogut veure al llarg de l'escrit, la humanitat ha estat sempre inerta a un constant canvi ideològic, filosòfic, ètic i cultural. L'avanç demana progrés, i el que s'ha dut a terme fins a l'actualitat únicament ens ha beneficiat a nosaltres. És aquí on resideix el quid de la qüestió, el verdader progrés és aquell que ens permet avançar dins una dinàmica harmònica amb tot allò que ens envolta, amb totes aquelles amb les que convivim.

El canvi de paradigma que es promulga busca instaurar una nova relació basada en un respecte mutu i col·laboratiu que sigui capaç de fer front a les complexitats de l'era posthumana. Quan compreguem que som part d'un teixit i establim la compassió com a estament, la millora serà visible en tots els sentits. Aprendre a pensar de manera diferent i, per tant, a entendre'ns com a subjectes col·laboratius i interconnectats ens permetrà involucrar-nos en aspiracions més profundes dins una ètica posthumanista.

Posthumanitat. Ideació d'un imaginari m'ha brindat creixement,

m'ha permès discernir amb el que realment m'interessa, i, sobretot, m'ha ajudat a establir-me dins uns principis fermes. El vincle emocional amb tot allò amb què he treballat ha estat fonamental, avançar de manera orgànica en un procés tan complex com el de no deambular en una temàtica oberta a tantes possibilitats m'ha ajudat a configurar una metodologia en el que el progrés conceptual i la producció han estat codependents, com si es tractessin de dos simbiotes, com si fossin un híbrid posthumà.

- Braidotti, R. (2013). *The posthuman*. Barcelona: Editorial Gedisa, S.A.
- Bryson, B. (2003). *A Short History of Nearly Everything*. Barcelona: RBA Coleccionables S. A.
- Cavalli-Sforza, L., & Cavalli-Sforza, F. (1996). *Chi siamo. La storia della diversità umana*. Barcelona: Edicions Proa, S.A.
- Coccia, E. (2017). *La vida de las plantas. Una metafísica de la mixtura*. Buenos Aires: Miño y Dávila Editores, S.A.
- Feurestein, A.T. Thomas Feurestein. Recuperat el 18 de gener de 2022, de https://www.thomasfeuerstein.net/50_WORKS/
- Garcés, M. (2022). «Imaginación crítica». En: Garcés, M. (coord.). «Ecología de la imaginación». *Artnodes*, no. 29. UOC. Recuperat el 15 d'abril de 2022, de <https://raco.cat/index.php/Artnodes/article/view/n29-garces/490457>
- Harari, Y.N. (2018). *21 Lessons for the 21st Century*. Barcelona: Editorial Debate, S.A.
- Le Guin, J.K. (1986). *The Carrier Bag Theory of Fiction*. The Anarchist Library. Recuperat el 10 d'abril de 2022, de <https://theanarchistlibrary.org/library/ursula-k-le-guin-the-carrier-bag-theory-of-fiction>
- Macuso, M. & Viola, A. (2015). *Sensibilità e intelligenza del mondo vegetale*. Florencia-Milán: Giunti Editore S.p.A.

Martí, J. & Martínez, M. & Vallverdú, J. (2021). *Itineraris posthumanistes*. Recuperat 15 de maig de 2022, de <https://posthuman.imf.csic.es>

Massumi, B. (1992). A User's Guide to capitalism and Schizophrenia: Deviations From Deluze and Guattari. A Swerve Edition. Recuperat el 28 d'abril de 2022, de <https://altexploit.files.wordpress.com/2017/05/massumiforce.pdf>

Vicente, A. (2021, 6 de novembre). *Medusas en el aire: los robots voladores de Anicka Yi*. El País. Recuperat 2 de gener de 2022, de <https://elpais.com/babelia/2021-11-06/medusas-en-el-aire-los-robots-voladores-de-anicka-yi.html>

